

BİRLEŞMİŞ MİLLETLER CENEVRE KONFERANSI

ve

21 NİSAN 1961 TARİHLİ SÖZLEŞME

(AVRUPA MİLLETLERARASI TİCARİ HAKEMLİK SÖZLEŞMESİ)

Prof. Dr. Rabi KORAL

I. CENEVRE SÖZLEŞMESİ HAKKINDA GENEL BİLGİ

21 Nisan 1961 tarihinde Cenevrede imzalanan «Avrupa Milletlerarası Ticarî Hakemlik» sözleşmesi milletlerarası ticarî muamelelerde hakemliği gerçekleştirmeye ve geliştirmeye yarayan önemli bir sözleşmedir.

10 Haziran 1958 tarihli New York sözleşmesi¹ milletlerarası hakemliğin sadece bir safhasını yani yabancı hakem kararlarının tanınması ve icrasını halletmiştir. Hakem kararlarının tanınması ve icrası safhasının tanzimi ise son senelerde bariz bir şekilde artan milletlerarası ticarî hakemliğin diğer bütün problemlerini halle kâfi değildir. Gerçekten, milletlerarası alanda, hakemliğin sadece hükme bağlandıktan sonraki yabancı hakem kararlarının tanınması ve icrası safhasını değil aynı zamanda bundan evvelki safhalarını da yani *hakem mahkemesinin* teşkili ve hakemlik prosedürünün seyri safhalarını da tanzim etmek gerekir.

1) Yabancı hakem kararlarının tanınması ve icrası hak. 1958 t.li New York sözleşmesi için bkz. *Rabi Koral*, Adliye Dergisi, yıl 50, sayı 1 ve 2.

Terminoloji ve hakemlik hakkındaki diğer etüdlerimiz için bkz. *Rabi Koral*, Yeni ve Eski Hukukumuzda Tahkim, Huk. Fak. Mec. 1947, c. 13, s. 1; İç Hukukumuzda Tahkim, Huk. Fak. Mec. 1947, c. 13, s. 3; Türk Devletler Hususî Hukukunda Hakemlik, Ord. Prof. Muammer Raşit Seviğ'e Armağan, 1956; Yabancı Kanunlara Tebean Verilen Hakem Kararlarının Türkiyede İcrası, I, Huk. Fak. Mec. 1951, c. 17, s. 1 ve Cilt II, İstanbul 1958.

Milletlerarası hakemlik müessesesi, milletlerarası ticarî bir ihtilâf hakkında hakem kararı verilmeden evvel de, yâni bir ihtilâfa hakemlerin el koyması icabettiği veya el konduğu andan itibaren hakemler kararlarını verinceye hattâ bu karar kesinleşinceye kadar da milletlerarası yönden himaye edilmek lâzımdır. Bu himaye gerçekleştirildiği takdirde ki milletlerarası hakemlik gerektiği kadar gelişir ve milletlerarası ticaret yönünden müspet bir netice husule getirir. İşte, Cenevre sözleşmesi böyle bir gayeyi gerçekleştirmeyi hedef tutan bir sözleşmedir.

İç hukuk alanında hakemlik müessesesi devamlı bir şekilde *adlî kazanın himayesi altında* seyrederek ve müspet neticeye ulaşır. Bilfarz, taraflar veya tâcirler ihtilâflarını hakeme hallettirmek üzere bir hakem mukavelesi aktettikleri halde bunun icaplarını yerine getirmekten çekinecek olurlarsa adlî merciler mahallî kanunların hükmü altında temerrüt eden tarafın yerine kaim olarak hakemleri seçer ve hakemliği yürütürler. Kezalik hakemlik prosedürünün cereyan ettiği sırada şahit dinlemek, keşif yapmak, bazı delilleri toplamak veya belgeler üzerinde tetkikat yapmak icabeder ve hakemler bunu tek başlarına yapamayacak olurlarsa adlî makamlar hakemliğin imdadına koşar, hattâ gerekirse zor kullanma cihetine dahi giderler. Aynı şekilde hakemliğin cereyan ettiği sırada ihtiyatî bazı tedbirlerin alınmasına ihtiyaç hasıl olduğu veya hakemlerin verdiği ara kararlarının cebren icra ettirilmesi gerektiği hallerde de durum aynıdır.

Görüyoruz ki, yukarıda sayılan bütün hallerde mahallî hakemlik adlî makamların *himayesi altında* yürür ve müspet bir neticeye ulaşır. Hakemliğin *millî* alanda doğması ve gelişmesi için dahilî mevzuatın ısdarı lâzım ve kâfidir. Bu mevzuatı kuvveden fiile koyacak icra mekanizması devletin iç teşkilâtı içinde mevcuttur.

Hakemliğin milletlerarası sahada inkişafının temini için ise aynı rejimden faydalanmak mümkün değildir. Milletlerarası sahada ne tek bir kanun ne bunun hükmünü tatbik edecek tam milletlerüstü bir mahkeme ve ne de bu yolda işe yarayacak bir icra kuvveti vardır. Demek ki, milletlerarası ticarî tahkim münasebetlerini tanzim ve bu alanda hakemliğin gerçekleşmesini mümkün kılmak için iç kanunlar yerine ancak milletlerarası sözleşmelere başvurmak mümkündür.

Bu sözleşmeler sayesinde ki iki ayrı devlet arazisinde ika-
metgâh sahibi olan veya sakin bulunan fertler arasındaki millet-

lerarası ticarî münasebetlerden doğan ihtilâflardan himaye gören bir hakemliğe başvurmak ve bu suretle bir Devlet taciri ile diğer Devlet taciri arasındaki ticarî münasebetlere dayanan hakemliğin inkişafına imkân vermek mümkün olur.

2 nci Büyük Dünya Harbinden sonra milletlerarası ticarî münasebetler son derecede kesif bir hal almış ve dış ticaret modern Devletlerin millî ekonomisinin en önemli bir unsuru ve en bariz bir döviz kaynağı haline gelmiştir. Buna mukabil millî mahkemeler, esas itibarile millî mevzuata ve millî dile bağlı oldukları ve faaliyetlerinin rüknü bilhassa mensup oldukları memleketin vatandaşları arasındaki ihtilâfların halline yöneltilmiş bulunduğu için, büyük sür'at, basitlik, kolaylık, ihtisas, milletlerarası zihniyet ve yabancıya karşı mutlak bir bitaraflığı gerektiren ve baş döndürücü bir hızla artan milletlerarası ticarî ihtilâfları karşılamaya yetersiz olmuştur. Gerçekten son senelerin tecrübeleri açıkça göstermiştir ki milletlerarası ticarî münasebetlerde tacirler lisanını, kanun hükümlerini ve içtihatlarını bilmedikleri millî mahkemelere gitmek-tense aralarındaki uyuşmazlıkları, her iki tarafın dilini bilen, itimadını kazanmış bulunan ve behemehal muayyen bir memleketin kanunu ile bağlı olmıyan hakemlere hallettirmeyi tercih etmişlerdir.

Millî mahkemelerin yukarıda izah edilen yetersizliği hattâ bunların adet ve hacim itibarile hergün artan milletlerarası özel uyuşmazlıkları sür'atle karşılamaya kâfi gelmemeleri dolayısıyledir ki 2 nci büyük dünya harbinden sonra milletlerarası hakemliğe son derece önem verilmiş ve birkaç senelik hazırlanmadan sonra dünya çapındaki *yabancı hakem kararlarının tanınması ve icrası hakkındaki* 10 Haziran 1958 tarihli New York ve şimdi üzerinde durduğumuz *Avrupa milletlerarası ticarî hakemlik* hakkındaki 21 Nisan 1961 tarihli Cenevre sözleşmeleri imzalanmıştır.

Son beş yıl gibi kısa bir zaman içinde birbirini tamamlayan iki büyük milletlerarası hakemlik sözleşmesinin büyük gayretler sarfile hazırlanması, imzalanması ve bu sözleşmelere karşı gösterilen büyük ilgi, milletlerarası hakemliğin modern çağın en esaslı bir müessesesi olmağa yüz tuttuğunu açıkça göstermiş bulunmaktadır.

Gerçekten New York konferansına Türkiye dahil dünyanın her tarafından 45 devlet katılmış ve bu sözleşmeyi bugüne kadar 30

dan fazla devlet imza ve tasdik etmiştir². Cenevre konferansına ise Türkiye dahil 22 Avrupa devleti katılmış, sözleşmeyi şimdiden Türkiye dahil 18 devlet imzalamış, bu güne kadar Almanya, Fransa, Avusturya ve Sovyet Rusya dahil yedi devlet tasdik etmiştir³.

Daha yukarıda belirtildiği üzere New York sözleşmesi milletlerarası hakemliğin sadece yabancı hakem kararlarının *tanınması ve icrası* safhasını tanzim etmiştir. Cenevre sözleşmesi ise buna tekdümm etmekte olan *hakem mahkemesinin teşkili* ve hakemliğin *prosedür* safhasını nizamlamıştır.

İki ayrı devlette ikamet eden veya sâkin bulunan tacirler arasında milletlerarası ticarî münasebetlerden doğan ihtilâflarda hakemleri tâyin edecek olan merci ve hakemlik mahalli mühim rol oynar. 1961 tarihli Cenevre sözleşmesi mesele ile milletlerarası ticarî bir uyumsuzluk doğduğu andan itibaren ilgilenererek hangi merciin veya kimlerin hakemleri tâyin etmeğe yetkili olduklarını, hakemlik mahallinin neresi olacağını, hakemlerin taraflar arasındaki bir ihtilâfı hallederken takip edecekleri prosedürü, tatbik edecekleri kanunu, nihayet bu gibi milletlerarası ihtilâfların hallinde verilen hakem kararlarının iptal sebeplerini ve sair önemli hususları çeşitli hükümleriyle tâyin ve tespit etmeğe çalışmıştır.

Demek ki, genel olarak belirtmek gerekirse, Cenevre sözleşmesi bir ticarî ihtilâfın hakemler marifetiyle halledilmesini mümkün kılmak için, bunun *doğumundan başlayarak* hakem hükmü verilmeye kadarki safhalarını tanzim eder, New York sözleşmesi ise, ha-

2) Bugüne kadar New - York sözleşmesini imzalayan, tasdik eden veya buna iltihak eden Devletler ezcümle: Arjantin, Belçika, Bulgaristan, Seylon, Kosta Rika, Ekvator, Finlandiya, Fransa Hindistan, İsrail, Lüksemburg, Monako, Pakistan, Hollanda, Filipinler, Polonya, Almanya Federal Cumhuriyeti, Bielorussia, Ürdün, Salvador, İsveç, İsviçre, Çekoslovakya, Ukrayna, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği, Fas, Birleşik Arap Cumhuriyeti, Yugoslavya, Taylant, Norveç, Avusturya, Japonya, Romanya, Yunanistan, Madagaskar.

3) Cenevre Sözleşmesini imzalayan Devletler şunlardır: Avusturya, Belçika, Bulgaristan, Bielorussia Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti, Çekoslovakya, Danimarka, Federal Almanya Cumhuriyeti, Finlandiya, Fransa, Macaristan, İtalya, Lüksemburg, Hollanda, Polonya, Romanya, İspanya, İsveç, İsviçre, Türkiye, Ukrayna Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği, Yugoslavya.

kem kararı *verildikten sonra* bunun yabancı devlet arazisinde tanınması ve icrasını temin için gerekli hükümleri vaz eder ⁴.

Bu bakımdan her iki sözleşme birer ikiz kardeş mesabesinde olup ikisi milletlerarası hakemliği birçok yönlerden tamamlar mahiyettedir.

Memleketimizin New York sözleşmesine katılmasını gerekli kılan sebepleri yukarıda zikri geçen etüdümüzde mufassal bir şekilde belirtmiş idik ⁵.

Türkiyenin New York sözleşmesine katılması lehine belirtilen sebepler prensip itibarile Cenevre sözleşmesinin onaylanması için de varittir. Şunu da ilâve edelim ki Cenevre sözleşmesi aynı zamanda Avrupanın doğu ve batısı arasındaki ticarî münasebetlerin hakemlik vasıtasile geliştirilmesini de istihdaf etmiştir. Uzun senelerin çalışma mahsulü olan Sözleşmenin imzalanması Avrupanın Doğu ve Batı alemini ilk defa olarak ticarî münasebetler bakımından yaklaştırmaya hizmet etmiştir. Cenevre Sözleşmesi bu yönden de Birleşmiş Milletler Avrupa Ekonomik Komisyonunun büyük bir başarısı sayılmalıdır ⁶.

II. 21 NİSAN 1961 CENEVRE KONFERANSINA İŞTİRAK EDEN DEVLETLER VE DELEGELERİ

Avusturya: Dr. R. Loewe, A. Zembsch, L. Blaschek; *Belçika*: A. Herment, P. Jenard, P. Van Reepinghen, C. Constant; *Bulgaristan*: Mme. V. Loukanova, B. Minkovski; *Danimarka*: J. Trolle, S.

4) Yukarıda, iki sözleşmenin mahiyeti hakkında yaptığımız açıklama bunların muhtevası yönündendir, yoksa âkitler yönünden değildir, yâni bir sözleşmeye taraf olan Devletler behemehal diğer sözleşmeye de katılmış değildir. Bu cihet önemle gözönünde bulundurulmak gerekir.

5) *Rabi Koral*, Birleşmiş Milletler New York konferansı ve 10 Haziran 1958 tarihli anlaşma, Huk. Fak. Mec. cilt XXVI, s. 140, «New York sözleşmesi ve Türkiye» bahsi.

6) 1961 Cenevre sözleşmesi için bkz. Prof. *Pierre Jean Pointet*, La Convention européenne sur l'arbitrage commercial international, 1961, Zurich.; *P. I. Benjamin*, The European convention on international commercial arbitration, 1961, London.; *Roland Loewe - Anton Zembsch*, Europäische übereinkommen über die «internationale handelsschiedsgerichtsbarkeit», Sept. 1961, Wien; Prof. *A. P. Funke*, Het volgens artikel VII, lid 1, van het op 21 april 1961 te Genève gesloten Europese Verdrag in zake internationale handelsarbitrage toepasselijke recht, Arbitrale Rechtspraak, September 1961, Rotterdam.

Hartlev; *İspanya*: J. Aniel - Quiroga, G. Cebrian, P. Temboury de la Muela; *Finlandiya*: V. Saario, Prof. T. Tirkkonen; *Fransa*: G. Holleaux, O. de Lacharriere, R. Arnaud; *Macaristan*: J. Szasz, J. Varga - Perke; *İtalya*: R. Monaco, P. Savini, Prof. E. Minoli; *Hollanda*: W. H. J. Van Asch Van Wijck, H. Scheffer, D. van Heukelom; *Polonya*: A. Kotlicki, Prof. H. Trammer; *Almanya Federal Cumhuriyeti*: K. Barte, Prof. A. Bülow; *Bielorusya Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti*: A. Sheldov; *Ukranya Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti*: A. Boiko; *Romanya*: G. Bargaoanu, O. Neda; *İsveç*: C. Nordström; *İsviçre*: M. Vischer, H. Zoelly, Prof. P. J. Pointet; *Çekoslovakya*: M. Klusak, V. Novak, V. Sedlacek, O. Fabian; *Türkiye*: C. Hayta, N. Tezel, Prof. R. Koral; *Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği*: G. Bourgouychev, A. Korolenko, V. Boukreev; *Yugoslavya*: D. Lupsic, Prof. V. Kapor.

Bunun dışında *Chambre de Commerce Internationale* için F. Eisemann, J. L'Huillier ve *International Bar Association* için M. Brandon konferansa katılmışlardır.

III. SÖZLEŞMENİN EN MÜHİM RÜKNÜ OLAN DÖRDÜNCÜ MADDESİ

1. Maddenin kesin şekli :

Cenevre sözleşmesinin can alıcı maddesi IV. maddesi hükmüdür. IV. maddeye göre milletlerarası bir ticarî uyuşmazlıkta taraflar isterlerse özel olarak teşkil edecekleri bir hakem mahkemesine (*ad hoc hakemlik*) isterlerse *daimî* bir hakem müessesesine (institution permanente d'arbitrage) başvururlar.

Taraflar Milletlerarası Ticaret Odasının Hakem Divanı gibi bir hakem müessesesine başvurması kararlaştırmışlarsa *müessesenin hakemlik yönetmeliği* hakem mahkemesinin teşkilini veya hakemlik prosedürünü tanzim eder⁷.

7) Çeşitli hakemlik yönetmelikleri için ezcümle bkz. Règlement de conciliation et d'arbitrage, Chambre de Commerce Internationale, Paris; Commercial Arbitration Rules, American Arbitration Association, New York, 1952; Rules of Procedure, Inter-American Commercial Arbitration Commission, New York; The London Court of Arbitration Rules, 1948, London; Tribunal of Arbitration of the Manchester Chamber of Commerce, Rules and fees, Manchester 1960; Règlement de la cour d'arbitrage du commerce extérieur auprès la chambre federale du commerce extérieur, 1958 Beograd; Commission d'ar-

Eğer taraflar *ad hoc* bir hakemliğe başvurmak hususunda mutabık kalmışlarsa bu takdirde hakemlerini veya hakemlerini tâyin usullerini, hakemlik yerini, hakemlerin takip edecekleri prosedür kaidelerini bizzat *kendilerinin tâyin etmesi* gerekir.

İşte, IV. maddenin 1 inci bendi bundan bahseder, taraflar *ad hoc* hakemliğe başvurdıkları halde hakem mahkemesinin teşkili ve bunun işleyebilmesi için ittihazı gerekli tedbirleri kararlaştırmışlarsa mesele yoktur. Eğer milletlerarası ticarî bir münasebette taraflar ihtilâflarının halli için *ad hoc* bir hakemliğe başvurdıkları halde hakem mahkemesinin teşkili ve bunun işleyebilmesi için gerekli hükümleri kısmen veya tamamen mukavelelerine dercetmemişlerse bu takdirde yerine göre IV. maddenin 2, 3, 4, 5 veya 6 ncı bendleri hükümleri tatbik edilmek gerekir.

Meselâ, IV. maddenin 2 ncı bendi taraflar evvelce taahhüt etmiş bulunmalarına rağmen hakemlerini tâyinde temerrüt göstermişlerse yapılacak muameleyi; IV. maddenin 3 üncü ve 4 üncü bendleri tarafların, hakemliğin cereyanı için 1 inci bendde derpiş edilen tedbirlerle diğer önemli tedbirleri ittihaz etmemiş bulunmaları halinde tatbik edilecek hükümleri, IV. maddenin 5 inci bendi tarafların ihtilâflarının hallini milletlerarası daimî bir hakemlik müessesesine havale etmiş bulunmaları halindeki hükmü; nihayet IV. maddenin 6 ncı bendi tarafların hakemlerinin sureti tâyini hakkında bir mutabakata varmadıkları gibi *ad hoc* hakemliğe veya müessesevî (institutionnel) hakemliğe başvurulacağı yolunda mukavelelerine her hangi bir hüküm dahi dercetmemiş bulunmaları halinde (hakiki clause blanche) yapılacak muameleyi tâyin eder.

IV. maddede yukarıda derpiş edilen bendlerdeki çeşitli müşkülleri bertaraf etmek yâni hakemliğin cereyan edebilmesini temin için gerekli tedbirleri ittihaz etmek üzere ezcümle aşağıda yazılı mercilere yetki verilmiştir.

bitrage pour le commerce extérieur, 1954 *Moskova*; Commission d'arbitrage maritime, 1954, *Moskova*; Règlement d'institut néerlandais d'arbitrage, *Rotterdam*; Rules of the Bremer Baumwollbörse, 1962, *Bremen*; Bedingungen der Rotterdamer Getreidebörse, 1920, *Rotterdam*; Standiges Schiedsgericht beim Deutschen Ausschuss für Schiedsgerichtswesen Statut, *Hamburg*; Règlement de la Cour Arbitrale Européenne, *Strasbourg*; Règlement de la cour d'arbitrage pres la Chambre Polonaise de Commerce extérieur, 1959, *Warszawa*.

- aa. Seçilen hakemlere,
- bb. Tarafların mutabık kaldıkları mahal ticaret odası başkasına,
- cc. Dâvalının ikametgâhının veya meskeninin bulunduğu mahal ticaret odası başkanına,
- dd. Tarafların hakemliğin cereyan yeri olarak mutabık kaldıkları yer ticaret odası başkanına,
- ee. Nihayet hakem seçimi mümkün olamamış veya hakemlik makarrını teşkil edecek bir iz dahi bulunamamışsa IV. maddenin 3 ve 6 ncı bendlerinin derpiş ettiği ve sözleşmenin ek kısmında teşekkül sureti belirtilmiş olan «*özel komite*» ye başvurmak imkânı verilmiştir.

«Özel komitenin» teşekkül tarzı hakkında daha aşağıda bilgi vereceğiz. Bu komitenin bitaraf, özellikle Avrupanın gerek *doğu gerekse batı blokunun* itimad edebileceği bir heyetten teşekkül edebilmesini temin için uzun çalışmalar yapılmış, çeşitli şıklar üzerinde durulmuş, sonunda sözleşmede belirtilen şekle vasıl olunmuştur.

Cenevre sözleşmesinin, halihazırda kesinleşen IV. maddesinin tecessüm ettirdiği «*özel komite*» şekline ulaşılmadan önce uzun çalışmalar olmuş, çeşitli hal şekilleri üzerinde durulmuş fakat neticede bunlardan hiçbirini kabul edilmemiştir.

Özel komite hakkında tafsilât vermeden evvel IV. madde ile ilgili uzun çalışmalarda maddeye verilmek istenen çeşitli veçheler (varyantlar) hakkında izahatta bulunmanın faideli olacağı kanaatindeyiz.

1. IV madde ile ilgili çalışmalar ve bunların takip ettiği seyir:

IV. maddede dikkat nazarlarını çeken ilk cihet hakemlikten doğan mühim bir müşkülü bertaraf etmek için vazedilen orijinal hükmüdür. Filhakika, taraflardan birinin hakemini tâyinden imtina etmesi halinde bunu seçmek hususunda *Ticaret Odası başkanlarına* yetki verilmiştir. Bu hal tarzı hakemlik tarihinde ilk defa görülmüştür, bu güne kadar ilgili tarafların hakemlerini tâyinde temerrüt etmeleri halinde hakemleri tâyin yetkisi mahkemelere verilmişti⁸.

8) Rabi Koral, İç hukukumuzda tahkim, Huk. Fak. Mec. 1947, c. 13, s. 1.

Muhtelif kanunlara tâbi olan özellikle doğu ve batı bloklarına mensup bulunan tacirler arasındaki münasebetlerde bunların anlaşabilmeleri için bir zemin arayan Cenevre sözleşmesi hakemlerin tâyinini mahkemelere terkedeceği yerde bu yetkiyi ticaret odaları başkanlarına vermesinin sebebi şu şekilde izah olunabilir. Mahkeme teşkilâtları memlekete göre değişir. Özellikle doğu bloku ile batı bloku devletlerinin mahkeme teşkilâtları ve mahkemelerin derece ve yetkileri arasında büyük farklar vardır. Halbuki her yerde ticaret odaları ve bu odaların birer başkanı mevcuttur. Bu bakımlardan sür'ati ve sadeliği gerektiren ticarî mesailde mahkemeler yerine oda başkanlarına yetki verilmesi, bu yetki isabetli kullanıldığı takdirde, yerinde sayılmak lâzımdır.

IV. madde üzerindeki çalışmaların asıl güçlüğünü teşkil eden taraf, âkitlerin mukavelelerine hakem şartından başka hakemlikle ilgili *hiçbir sarahat* dercetmemeleri halidir. IV. maddenin 3 üncü ve 5 inci bendleri bu hali tanzimle ilgilidir. 3 üncü bende göre taraflar sadece *ad hoc* hakemlik konusunda anlaşmışlardır, bunun dışında mukavelelerine bir gûna hüküm dercetmemişlerdir. 5 inci bende göre ise tam «*clause blanche*» denilen hal gerçekleşmiştir, yâni taraflar ihtilâflarını *ad hoc* hakemlik ile mi yoksa daimî bir müessesenin hakemliği ile mi hallettirecekleri hususunda dahi mukavelelerine sarahat dercetmemişler, ihtilâflarının sadece ve münhasıran hakemlikle halledileceği hususunu kaydetmekle yetinmişlerdir.

Daha yukarıda belirttiğimiz gibi bu durum karşısında *özel komite* şikkına varılmadan evvel eksperler komitesince çeşitli hal şekilleri aranmış ve teklif edilmiştir.

A. Avrupa Ekonomik Komisyonu İcra Sekreterine yetki verilmesi şikkı.

Cenevre sözleşmesinin IV. maddesinin kesin şekline yâni «*özel komite*» şekline vasıl olunmasına tekaddüm eden muhtelif ihtimaller (varyantlar) üzerindeki görüşmeler hakkında bilgi vermeden önce problemin zuhur ediş tarzını kısaca gözönüne getirelim.

a. Milletlerarası ticarete bhusus doğu ile batı bloku tacirlerinin ilgili bulundukları ticarî bir münasebette, taraflar aralarında doğacak ihtilâfların hallini çeşitli serahatlerle hakemliğe havale

edebilirler. Meselâ hakemliğin nev'ini tâyin edebilirler. Bu meyanda taraflar hakemlerini ve hakemlik mahallini tâyin, hakemlerin takip edecekleri prosedür kaidelerini tespit edebilirler.

Cenevre sözleşmesinin tebaiyet ettiği ve New York sözleşmesinde dahi ifadesini bulan esaslı prensip âkitlerin arzu ve iradelerine riayet prensibidir. Bu prensibe her iki sözleşmede baş yer verilmiştir. Hakemlerin, hakem mahkemesinin ve takip edilecek hakemlik prosedürünün önceden belli olması halinde hakemliğin kolaylıkla yürütülebileceği bedihidir.

b. Tarafların ihtilâflarının hakemen halli hususunda mukavelelerine dercedecekleri sarahat hakkında şu *ikinci ihtimal* düşünülebilir: Taraflar, hakemliğin cereyan tarzı hakkında bir mutabakata vasıl olmamışlar fakat, bir suret ve veçhile hakemlerini tâyin veya hakem mahkemesini teşkil imkânı elde etmişlerdir.

IV. madde hükmüne göre önceden başkaca bir husus tespit edilmemiş olsa bile, belli olan hakemlerin hakemliğin cereyanı için gerekli kaideleri tespit etmelerine imkân vardır. Sözleşmenin yaptığı gibi bu imkân kendilerine tanındığı takdirde hakemlik gene yürüyebilecektir.

c. Mukavelelerle ilgili asıl müşkülât şu *üçüncü ihtimal* karşısında tezahür eder. Acaba ilgili tacir taraflar, giriştikleri ticarî münasebet dolayısıyla aktettikleri mukavelede tahkim şartından başka *hiçbir şey* dercetmemişlerse ne olacaktır?

Bu takdirde şu veya bu Devlet ticaret mahkemesine veya ticaret odası başkanına, hakemleri tâyin, hakemlik mahallini tespit ve hakemlerin takip edecekleri prosedür kaideleri vaz yetkisi tanınmalı mıdır?

Cenevre sözleşmesinin hazırlanması için yapılan çalışmalarda Doğu bloku delegeleri Batı blokunun mahkeme ve ticaret odalarına, aksine Batı bloku delegeleri de Doğu blokunun mahkeme ve ticaret odalarına: hakemleri, hakem mahkemelerini ve hakemlik prosedürünü tâyin yetkisini vermek istememişlerdir, bütün müşkülât da buradan doğmuştur.

Gerçekten ilgili tacir tarafların hakemlik şeraiti hususunda mukavelelerine hiçbir hüküm dercetmemeleri halinde yâni bir *clause blanche* muvacehesinde bulunulması karşısında öne sürülen ilk teklif, hakemliğin yürütülmesi görevinin Birleşmiş Milletlerin A.E.K. İcra Sekreterine terk edilmesi teklifi olmuştur. Bu teklif Batı Avrupa devletleri tarafından öne sürülmüştür. Türkiye, Batı bloku-

nun ileri sürdüğü bu teklife çeşitli sebeplerden dolayı iltihak etmiştir⁹.

Doğu bloku memleketleri, Batı Avrupa devletlerinin birlik halinde ileri sürdükleri yukarıda zikri geçen teklife karşı aşikâr bir tarzda cephe almamakla beraber A.E.K. İcra Sekreterinin *milletlerarası* bir mevki işgal ettiğini, hakemliğin ise, *özel* bir müessese olmak itibarile mukadderatını milletlerarası resmî makamlara terketmenin doğru olmayacağını belirtmişler ve vaki teklifi münasip lisanla reddetmişlerdir.

Batı Avrupa devletleri delegelerinin görüşüne göre, perde gerisi devlet mümessillerinin A.E.K. İcra Sekreterinin tavassutunu kabul etmemeleri keyfiyeti mumaileyhin Batı devletleri lehtarı bir zat olduğu (haklı veya haksız) mülâhazasından ileri gelmiştir. Batı bloku devlet delegasyonları aynı mülâhaza sebeble bir ara öne sürülen Birleşmiş Milletler Genel Sekreterinin tavassutu teklifini dahi aynı mülâhazalarla reddetmişlerdir.

B. *Hakemliği yürütecek ticaret odası başkanının iki taraf mümessillerinin teşkil edeceği bir komisyon tarafından seçilmesi teklifi.*

Malumdur ki Avrupanın Doğu bloku memleketlerini Batı bloku memleketlerinden ayıran hususlardan biri Doğu bloku memleketlerinde Milletlerarası Ticaret Odasının kısacası CCI'nin Millî Komitelerinin bulunmaması keyfiyetidir.

Gerçekten Batı Avrupa devletlerinin ekserisinde Milletlerarası Ticaret Odasının Millî Komiteleri vardır¹⁰. Perde gerisi memleketlerde ise CCI'nin Millî Komiteleri mevcut değildir.

9) Bu gibi sebepler hakkında bir fikir sahibi olmak için ilerideki maruzatımıza bakınız.

10) Bkz. Milletlerarası Ticaret Odası *Türkiye* Millî Komitesi statüsü, Türkiye Ticaret Odaları, Sanayi Odaları ve Ticaret Borsaları Birliği, Ankara.

Türkiyede millî komitesi bulunan CCI hakkında şu bilgiyi verebiliriz: 1919 senesinde kurulan Milletlerarası Ticaret Odası, o tarihten bu yana altmış mütecaviz memlekete mensup binlerce muhtelif meslek erbabının birbirleriyle tanışmalarına, bilgi ve tecrübelerini teati etmelerine; politik mülâhazalar dışında realitelere ve millî menfaatlara uygun, beynelmilel münasebetleri kolaylaştıracak müsterek bir faaliyet programı hazırlanmasına imkân sağlamıştır.

Otuz beş seneyi aşan müsbet ve yararlı faaliyetiyle CCI, kudret ve itibarını bütün dünyaya tanıtmıştır. Mahiyeti itibarile daha ziyade temsili bir karakter arzetmesine rağmen çalışma metodlarındaki realist ve objektif gö-

İşte, arazisinde Beynelmilel Ticaret Odasının Millî Komitesi bulunan memleketler tarafından tâyin edilecek bir mümessil ile Millî Komite bulunmayan memleketler tarafından tâyin edilecek bir mümessilin teşkil edeceği iki kişilik bir komisyon kendisine müracaat vaki oldukça hakem mukavelelerinde mündemiç boşlukları izaa ve hususile hakemlerin seçilmesini temin maksadile dâvacının başvurması gereken memleketin ticaret odası başkanını seçeceklerdir.

Sonradan «özel komite» şikkına inkılâp eden ve özel komite şikkının iptidaî şekli olan bu teklif de Batı bloku tarafından öne sürülmüştür. Teklife göre eğer iki kişilik heyet âzası arasında ihtilâf doğacak olursa başkanın reyi galip gelecektir. Her mümessil dört senelik bir devre içinde sıra ile iki sene için başkanlık edecektir. İcabında mezkûr mümessillere, aynı şekilde iki yardımcı şahıs da terfik olunacaktır.

Perde gerisi memleketleri yukarıda zikri geçen ve kendilerine oldukça cazip gelen bu teklif üzerine bir karar vermek için mehil

rüş, CCI'yi, hükûmetlerin ve resmî teşekküllerin milletlerarası ekonomik ihtiyaç ve dilekleri tesbit etmek maksadile her gün biraz daha sık müracaat ettikleri bir müessese haline getirmiştir. Nitekim ittihaz edilen birçok mühim beynelmilel ekonomik kararlarda, milletlerarası mübadele ve inkişafı kolaylaştıran tedbirde CCI'nin tesir ve izlerine rastlamak mümkündür.

CCI'ye üye memleketlerin tâyin ettikleri iş adamları ve eksperlerden müteşekkil kırk kadar komisyon ve teknik komitenin faaliyetine, elliye mütecaviz beynelmilel ihtisas komisyonu da mesailerini katmakta ve 1 — İktisadî ve malî politika, 2 — İhtihâs - tevzi ve reklâmcılık; 3 — Nakliyat ve ulaştırma; 4 — Hukukî meseleler ve ticarî tatbikat gibi dört ana gruba ayrılan CCI programının tahakkukuna nezaret etmektedirler.

Milletlerarası Ticaret Odasının Türkiye Komitesi, ilk defa 1930 yılında Hükûmetin tavsiye ve tasvibi ile ticaret odaları, borsalar, ofisler, ticarî ve sınaî birlikler, cemiyetler ve diğer malî, iktisadî, ticarî mahfillerin âza olabilecekleri bir teşekkül olarak İstanbul Ticaret Odasında kurulmuştur.

Bilâhare 1945 yılında bu Komitenin «millî» ünvanını kullanabilmesi için bir kararname ısdar olunarak 3512 sayılı kanunun 10 ve 16 ncı maddeleri hükümleri gereğince 12.11.1945 tarihinde muamelesi tekemmül ettirilmiştir.

Türkiye Millî Komitesi çalışmalarının genişletilmesi maksadiyle, Komitenin kuruluş ve işleyişinin tedviri 1950 yılında 5590 sayılı Kanunun 62 ncı maddesi (d) bendi ile Türkiye Odalar ve Borsalar Birliğine tevdi edilmiştir.

18 Mayıs 1953 tarihinde Türkiye Odalar Birliği nezdinde Milletlerarası Ticaret Odasının Türkiye Millî Komitesi yeniden kurulmuş ve statüsü bu tarihte yürürlüğe girmiştir.

Mezkûr tarihten beri Türkiye Odalar Birliğinin maddî ve manevî yardımlarıyla desteklenmekte olan Türkiye Millî Komitesi, faaliyet sahasını arttırarak geliştirmekte ve kuruluş gayesinin tahakkukuna gayret sarfetmektedir.

istemişler ve hattâ bu yüzden toplantının bir müddet tatil edilmesini talep etmişlerdir.

Filhakika takdir edilebileceği üzere, bu teklifte, Doğu bloku memleketlerinin daha yukarıda ileri sürdükleri tekliflerin mahzurları bulunmamaktadır. İki büyük grup tarafından seçilecek mümessillerin resmî sıfatları yoktur. Öte yandan, başkanlık mümessillik müddeti boyunca ikiye bölünmüş, müddetin yarısında Doğu bloku memleketler mümessilinin kararının kesin olması temin edilmiştir.

Bu demektir ki Doğu bloku memleketlerinin mümessili başkan olduğu müddet zarfında (A) grubuna mensup bir memleket taciri ile (B) grubuna mensup bir memleket taciri arasında ihtilâf doğacak olursa, mümessil, hakem tâyini ve mukavelede mevcut diğer boşlukların ikmali için Doğu blokuna mensup bir memleket ticaret odasını merci olarak gösterebilecektir¹¹; aksine, başkanın A memleketleri grubundan olduğu müddet zarfında durum lehimize tecelli edecek yâni mezkûr fonksiyonların icrası için Batı blokuna mensup bir ticaret odası başkanı seçilebilecektir.

Haklı veya haksız olarak A.E.K. İcra Sekreterinin o sırada zannedildiği üzere garp memleketlerine meyli bulunan bir şahıs olduğu kabul edilecek olursa çift mümessil sisteminin perde gerisi memleketler lehine yüzde elli bir avantaj temin ettiğini teslim etmek lâzımdır.

Bu şıkkı dâvalının ikametgâhı ticaret odası başkanına müracaat prensibi ile karşılaştıracak olursak iktisadiyatı kuvvetli Batı Avrupa memleketlerine mensup dâvacıların Doğu Avrupa memleketlerine mensup tacirler aleyhine açacakları dâvaların yarısının rüyetini (A) mıntıkasında (kendi mıntikalarında) bulunan memleketlere havale ettirmeğe muvaffak olabilecekleri, diğer yarısı için Doğu mıntıkasında kalan mercilere başvurmağa mecbur kalacakları neticesini çıkarabiliriz.

Bu sebeple, teklif Batı Avrupa devletleri yönünden de yüzde elli nispetinde cazip sayılmakla beraber, mezkûr devletler, ehveni şer kabilinden bunun üzerinde durmuş ve iki tarafın prensip üzerinde mutabık kalmalarile teklif sonradan biraz daha geliştirilerek «özel komite» şıkkına müncer olmuştur.

*
**

11) Misal olarak A grubu memleketlerini Batı Avrupa blokuna mensup memleketler, B grubu memleketlerini ise Doğu Avrupa memleketleri olarak telâkki edelim.

Yukarıda belirttiğimiz üzere karma komisyon tezi Batı bloku devletleri için ancak yüzde elli nispetinde bir başarı sağlamıştır. Eğer Batı bloku devletlerini iktisaden kuvvetli telâkki eder ve bunların tacirlerinin prensip itibarile Doğu blokuna yolladıkları malların bedelini tahsil için dâva açıp daha ziyade dâvacı durumuna geçeceklerini mütalâa edersek, bunların menfaatinin kendi memleketlerinde (yâni dâvacının ikametgâhının bulunduğu memlekette) dâva açmalarında veya mensup oldukları ticaret odası başkanının hakemlik hususunda gerekli tedbirleri ittihaza yetkili kılınmasında aramak lâzımdır.

Nitekim Batı bloku delegasyonları daima *dâvacının* mensup olduğu mahal mercilerine yetki verilmesi hususunda gayret göstermişler, bunda muvaffak olamayınca, çift mümessil sistemini teklif mecburiyetinde kalmışlardır.

Bununla beraber Batılılar verdikleri bu tavizi, ancak Doğu-Batı münasebetleri yönünden ve özellikle Cenevre sözleşmesinin aktedilmesini temin zımında vermiş olup, Batılılar arasındaki münasebette, çift temsilci, özel komite veya sair suretle *dâvacının* bulunduğu yer makamlarının yetkilerine hâlel getirebilecek kombinezonlara girmekten çekinmiştir. Hattâ Batı blokuna mensup memleketler arasında Cenevre sözleşmesinin IV. maddesi prensiplerini tatbik etmemek için özel bir sözleşme projesi dahi hazırlanmıştır ¹².

Türkiye mezkûr sözleşmeye şimdilik iştirak etmiyeceğini bildirmiştir. Bunun sebebi aşikârdır. Kanaatimize göre Türkiye için çift mümessil veya özel komite fikri ehveni şerdir, ancak Türkiye'nin menfaati Batı blokuna mensup memleketlerinkinin aksine olarak dâvalının ikametgâhı mercilerine yetki verilmesi istikametindedir ¹³.

12) Arrangement relatif a l'application de la convention Européenne sur l'arbitrage commercial international, Strasbourg, Série des Traités Conventions Européennes, No: 42. Kezalik Bkz. *Chambre de Commerce International*, Doc. 420/130, 22.12.1961; *Conseil de l'Europe*, Comité des ministres, Doc. Con. CM (62) 96, 21.5.1962.

13) Ayarlama tasarısı adı ile anılan sözleşme projesi hakkında Dışişleri Bakanlığımıza ezcümle aşağıdaki 8/2/1962 tarihli mütalâyayı sunmuş bulunmaktayız:

«İlişik olarak Strasbourg'da bazı devletlerin hazırladığı ve Avrupa Konseyinde Bakanlar Komitesinin tasvibine sunulması derpiş edilen «Avrupa Milletlerarası Ticarî Hakemlik Sözleşmesine müteallik ayarlama tasarısı»nın bir nüshasını mucip sebep lâyıhasile birlikte yolluyorum.

Daha aşağıda, çalışmalarda bir ara önemle üzerinde durulan dâvacının veya dâvalının ikametgâhı mercilerine yetki verilmesi meselesi üzerinde özel açıklamalarda bulunacağımız için şimdilik bu babtaki maruzatımıza bu noktada son veriyoruz.

Görüleceği üzere ayarlama tasarısını hazırlamaktan maksat, 1961 Cenevre sözleşmesinin en mühim maddesi olan 4 üncü maddeyi Batılı devletler arasındaki ticarî münasebetlerde ve bundan doğan hakemlik meselelerinde bertaraf etmektir.

Yukarıda mezkûr ayarlama projesi (projet d'arrangement) hakkındaki mütalâam şudur:

Cenevre sözleşmesinin 4 üncü maddesinde Batılı Devletler bakımından iki mahzurun olduğu düşünülebilir:

1) Muhtelif devletlerde sakın olan tacirler arasında ticarî münasebetlerden dolayı bir ihtilâf zuhur ettikte, tahkim beynelmilel olması bakımından işlemez hale gelirse (çünkü devletler üstü bir makam yoktur) bunun için özel komiteye (Comité Spécial) müracaat gerekiyor. (Cenevre sözleşmesi madde 4.) Bu özel komite ise perde gerisi ve garp bloku mümessilliklerinden müteşekkildir.

Doğu ve Batı blokları arasındaki münasebetlerde özel komitenin faaliyette bulunması doğru olabilir ama münhasıran batılı Devletler tacirleri arasındaki ticarî münasebetlerde bu tarzda terekküp eden özel bir komiteye işi havale etmek doğru değildir.

2) Cenevre sözleşmesi bazı hallerde tahkimi tanzim etmek işini ticaret odaları reislerine veriyor. Bu dahi mahzurludur. Zira diğer odalar (meselâ büyük sanayi odaları) bunu doğru görmiyebilir.

Kanaatimize göre yukarıda zikri geçen iki noktanın da Türkiye bakımından şimdilik mahzur teşkil edecek bir mahiyeti yoktur. Zira 4 üncü madde aleyhinde olan batılı Devletler, eskiden beri kendi aralarında iki veya daha çok taraflı birçok hakemlik sözleşmeleri aktetmiş bulunmaktadırlar. Batı Avrupa devletlerinin bu gibi sözleşmeleri mevcut olduğu için Cenevre sözleşmesinin 4 üncü maddesi hükmünün bir ayarlama sözleşmesi ile bertaraf edilmesi onlar için mahzurlu olmaz, bil'akis faideli olur.

Halbuki Türkiye için durum farklıdır. Türkiye bu güne kadar batılı Devletler ile pek az sayıda milletlerarası hakemlik sözleşmeleri aktetmiştir. 4 üncü madde sadece batılı Devletler arasındaki münasebetlerde bertaraf edilmiş olsa bile onun yerine kaim olacak sözleşmelerimiz yoktur. Binaenaleyh Türkiye'nin batılı Devletler ile olan durumunun tanzimi için mezkûr madde, velev ki ideal bir madde olmasa bile, memleketimiz batılı Devletler ile tahkim mevzuunda iki taraflı sözleşmeler aktedinceye kadar, ehveni şer sayılmak lâzımdır.

İkinci meseleye gelince, Türkiyede Ticaret Odaları ile diğer odalar arasındaki münasebet ahenklidir. Başka devletlerde olduğu gibi bilfarz Sanayi Odaları ile Ticaret Odaları arasında ileri bir münafaret yoktur. Zira sanayiimiz henüz Ticaret Odalarımıza tahammülü mucip olmıyacak kadar inkişaf etmiş değildir. Bu yönden Ticaret Odaları reislerine görev verilmesi Türkiye için bir mesele teşkil etmez saygılarımla.»

C. *Doğrudan doğruya üç temsilciyi tâyin teklifi.*

Cenevre Sözleşmesine tekaddüm eden tahkim eksperler komitesi çalışmalarında, gene Batı Avrupa devletleri camiası tarafından öne sürülen bir teklife göre gerek A gerekse B grubu devletleri arasından birer mümessil tâyin edilecek, mezkûr iki mümessil üçüncü bir mümessilin yâni komisyon başkanının seçimine tevessül edeceklerdir. Seçilen üçüncü mümessil veya başkan, bilhassa iki gruba nazaran bitaraf olan memleketler tebeası arasından seçilecek ve bu seçimle teşekkül eden komisyon yetkili ticaret odası başkanının intihabına vesair tedbirlerin ittihazına tevessül edecektir¹⁴.

Bu tezin de cazip olan tarafı vardı. Bir kere yeter derecede afakî idi, fakat tatbik edilmesi güçtür. Evvelâ iki mümessilin kendi başkanlarını seçmek hususunda her zaman mutabakata varabilecekleri öne sürülemezdi, arada uyuşmazlık olur ve başkanın seçiminde iki mümessil anlaşamayacak olursa müessesenin işleyemeyeceği bedihî idi.

İkincisi, A ve B grubu devletleri arasında bugün bitaraf sayılabilecek devletler o kadar azdır ki IV. maddenin işlemesi keyfiyeti bilfarz, İskandinav memleketleriyle Avusturya ve Yugoslavya teb'ası arasından seçilecek başkanların inhisarı altında kalacaktı.

D. *IV. madde hükmünü sözleşmeden büsbütün kaldırma teklifi.*

Bazı delegasyonlar sözleşmenin tatbikat sahasına ulaşmasına engel olan ve uzun müzakerelere yol açan IV. madde hükmünü tamamiyle tay etme teklifini ortaya atmışlardır.

Delegasyonumuz ve birçok delegasyonlar bu kanaati benimsemişlerdi. IV. madde sözleşmenin en önemli ve hakemliğin bilfiil işleyişini temin eden madde idi. Bu itibarla bu maddenin metni üzerinde muhakkak bir anlaşmaya varılmaya çalışılması zarurî idi.

E. *Sözleşmeye ek bir liste derci teklifi.*

İki delegasyon, özel hakemlik çalışma grubu tarafından 7 nci içtima¹⁵ celsesinde kabul edilen IV. madde varyantlarından hiç bi-

14) Bkz. Nations Unies, Conseil Economique et social, E/ECE/TRADE/47, 20/4/961 ve TRADE/80, TRADE/WP.1/33, 22/5/959.

15) Cenevre sözleşmesi altı senede hazırlanmış, sözleşmenin hazırlanması için on dokuz devlet tahkim eksperleri çalışmıştır. Özel tahkim çalışma grubu adını alan eksperler grubu ilk toplantısını 14 Şubat 1955 te aktetmiş,

rinin benimsenmemesini, ancak beher iki devlet için yetkili bir üçüncü hakem devletin tâyini suretiyle sözleşmenin sonuna bir listenin eklenmesini teklif etmişlerdir. Bu teklif de kabul edilmemiştir. Zira böyle bir listenin tanzimi bir hayli güçtür, her iki devlet için bu iki devlet yönünden üçüncü bir tarafsız devlet bulmak imkânsız olmamakla beraber o kadar kolay değildir. Bazı milletlerarası sözleşmelerde bu gibi listelere başvurulmuştur. Bununla beraber bunun düşünülmesi gereken en son çare olduğu kanaati teessüs etmiştir. Nitekim bu çareye müracaat edilmemiş ve toplantıya uzun bir ara verildikten sonra aktedilen ilk celsede «özel komite» fikri üzerinde mutabakat hasıl olmuştur.

IV. DÖRDÜNCÜ MADDEDE MEVCUT DİĞER ESASLAR

a. Dâvalının ikametgâhına itibar prensibi.

Daha evvel belirtildiği cihetle IV. madde ile ilgili çalışmalarda hakemlik eksperler grubunu en çok yoran, en uzun süren ve en mühim bir çözüm şekline götüren çalışma yukarıda mezkûr «özel komite» nin kabulü ile ilgili olan çalışmalar olmuştur ¹⁶.

ondan sonraki toplantılar 25 Kasım 1955, 12 Ekim 1956, 3 Haziran 1957, 16 Ekim 1958, 11 Mayıs 1959, 23 Ekim 1959 ve 10 Nisan 1961 de olmak üzere sekiz toplantı yapılmıştır. Toplantılar Cenevrede Birleşmiş Milletler binasında cereyan etmiştir. Sözleşme kesin şeklini Nisan 1961 toplantısında almış ve eksperlerin hazırladıkları proje kesin şeklini alır almaz tam yetkili temsilcilerin iştirak ettiği Büyük Konferans aktedilmiş ve 21 Nisan 1961 de Avrupa Milletlerarası Ticarî Hakemlik Sözleşmesi imzalanmıştır.

Konferansta yer alan devletlerin temsilcilerinin listesi etüdümüzün II kısmında yazılıdır.

Özel hakemlik çalışma grubunu teşkil eden eksperler ise şunlardır:

Avusturya: R. Loewe, L. Blaschek; *Belçika:* A. Herment, P. Jenard; *Bulgaristan:* B. Minkovski; *Danimarka:* J. Trolle; *Fransa:* R. Arnaud; *İtalya:* Prof E. Minoli; *Hollanda:* Prof. P. Sanders, P. Eijssen, D. van Heukelom; *Polonya:* H. Trammer; *Federal Almanya Cumhuriyeti:* Prof. A. Bülow, H. Glossner, W. Grimm; *İngiltere:* N. Pearson; *İsviçre:* Prof. P. Pointet, M. Vischer; *İsveç:* G. de Sydow; *Çekoslovakya:* G. Trojan; *Türkiye:* Prof. Dr. Rabi Koral; *Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği:* E. Oussenko; *Yugoslavya:* B. Komatina.

Ayrıca *Chambre de Commerce Internationale* adına: F. Eisemann, *International Bar Association* adına: M. Brandon; UNESCO adına Prof. R. David çalışmalara katılmışlardır.

Eksperlerin çalışmaları hakkında bilhassa (22) no.lu dip notunda sayılı dokümanlara bkz.

16) Aşağıda (22) no.lu dip notuna bkz.

Bununla beraber, IV. maddede ifadesini bulan *dâvalının ikametgâhı mahallindeki ticaret odası* başkanına başvurma prensibinin kabulü de üzerinde özellikle durulmağa değer bir önem arzettiği miştir.

Özel Komite çözümüne ulaşmaya sebep olan keyfiyet çalışma grubu âzaları arasındaki, hakemliğin cereyanı için gerekli tedbirlerin ittihazını *dâvalının* ikametgâhı ticaret odası başkanına tevdi ile aksine bu yetkiyi *dâvacının* ikametgâhı ticaret odası başkanına tevdi hususundaki, görüş ayrılığı olmuştu.

Maksut olan görüş ayrılığı dolayısıyla IV. maddenin münderecatından da anlaşılacağı üzere ancak bazı hallerde (tarafların mukavelelerinde hakemliğin sureti cereyanına dair *hususlar* hakkında sarahat mevcut bulunması halinde) *dâvalının* ikametgâhı ticaret odası başkanına müracaat prensibi benimsenmiş, daha yukarıda belirtildiği üzere mukavelede ittihaz edilecek tedbirler hususunda *bir gûna sarahat bulunmaması (clause blanche)* halinde özel komite kıstası benimsenmiştir.

İşte şimdi, IV. maddede yer alan *dâvalının* ikametgâhı ticaret odası başkanına başvurma prensibinin hakemlik yönünden mâna ve önemini belirtmek, özel tahkim çalışma grubu azalarında bu husus hakkında mevcut olan görüşü açıklamak isteriz.

Dâvalının ikametgâhı yetkili merciinin hakem tâyinine ve hakemlik mahalli ile hakemlik prosedürünü tespiti yetkili olması keyfiyeti *mezkûr taraf* lehine büyük bir teminat teşkil eder. Özellikle Doğu ile Batı bloku Devletleri arasındaki münasebetlerde bunun önemi daha da artar.

Gerçekten *dâvalının* ikametgâhı mahallindeki merciler, yabancı olan *dâvacı* tarafa nazaran, *dâvalıya* daha yakındırlar. *Dâvalı* bu makamlara derdini kolaylıkla anlatabilir, hakemin şahsının tâyini meselesine müessir olabilir, nihayet mahallî makamlar tarafından tespit edilecek tahkim usullerine, yabancı *dâvacıya* nazaran daha âşinadır.

Doğu bloku memleketleri Cenevredeki diğer tahkim çalışma grubu toplantılarında olduğu gibi bu noktada da tek vücut halinde hareket etmişler ve *dâvalının* ikametgâhı ticaret odası başkanına yetki verilmesi lehine mütalâada bulunmuşlardır.

Doğu bloku memleket delegasyonlarının, tacirlerini, Batı Avrupa devletleri tacirlerine nazaran daha ziyade «borçlu» durumunda telâkki etmelerini ve bu gibi hallerde husule gelecek ihtilâflarda işin hakemen halli keyfiyetinin *kendi makamları* (*dâvalının* ikâmet-

gâhının bulunduğu yer makamları) tarafından organize edilmesini istemelerini tabiî karşılamak lâzımdır.

Batı Avrupa devletleri ise yukarıda arzettiğim üzere, aynı hususun kendi yönlerinden husule getirebileceği neticeden endişe etmişler ve dâvalının ikametgâhı ticaret odası başkanına yetki verilmesi şikkından mümkün mertebe kaçınmak istemişlerdir.

Bu sebeple zikri geçen devletler ikametgâh prensibine karşı cephe almışlar ve başlangıçta bunun sebebini Doğu ve Batı Avrupa hukuk sistemlerinin farklılığına hamletmişlerdir.

«Actor sequitur forum rei» kaidesi ta Roma hukukundan beri klâsikleşmiş bir kaidedir. Bu kaideye göre her dâvacı dâvasını *dâvalının* ikametgâhının bulunduğu mahal mahkemesinde açar. Batı bloku devletlerine göre bu prensip Batı Avrupa devletleri arasındaki münasebetlerde tatbik edilecek olursa büyük mahzurlar doğmaz. Zira bu devletler arasında *hukuk sistemi birliği* vardır¹⁷. Dâvacı alacaklı, dâvalının ikametgâhı mahkemesine veya hakemine giderek icabında prensipleri kendisine yabancı olmıyan mahallî prosedür kaideleri gereğince de hakkını temin edebilir.

Fakat birbirine nazaran tamamile *ayrı hukuk sistemlerine* malik bulunan Batı Avrupa devletleriyle Doğu Avrupa devletlerine mensup tacirler arasındaki münasebetlerde aynı prensibin tatbikinin mahzurlu olduğu kanaati öne sürülmüştür. Dâvalının ikametgâhı prensibi hâkim olduğu takdirde Batı Avrupa devletlerine mensup bir tacir Doğu Avrupa devletlerinde bulunan borçlusunu takip için bilfarz Varşova, Prag, Moskova mahkemelerine veya bu mahallerde bulunan hakemlere müracaat etmelidir. Bu yerlerin hukuk sistemlerinin, usulünün ve dilinin farklılığı alacaklının durumunu müşkülleştireceği düşünülmüştür. Bunun gibi Doğu bloku mercilerinin garpli alacaklılara karşı kendi teb'alarını kayırabilmeleri ihtimali de mezkûr delegasyonların görüşüne ayrıca tesir etmiştir.

Avrupanın halihazır ticarî münasebetlerinde Batı Avrupaya mensup tacirlerin alacaklı, perde gerisi memleketlere mensup tacirlerin ise daha ziyade borçlu durumunda olmaları ihtimali gözönünde bulundurulacak olursa Batı Avrupa devletlerinin IV. maddede mevcut ikametgâh prensibi aleyhine cephe almaları keyfiyetini kolaylıkla izah etmek mümkün olur.

17) Batılı devletlerden bir kısmı, sonradan bu prensibin muhtelif batı devletleri arasındaki münasebetler için tatbikini de yerinde bulmıyarak bunun bertaraf edilmesi için Strasbourg'ta bir sözleşme projesi hazırlamışlardır. (12) ve (13) no.lu dip notlarımıza bkz.

Neticede, tarafların mukavelesinde sarahat bulunmadığı yani «*clauses blanches*» ların mevcut olduğu hallerde Batılı Devletler blokunun baskısı neticesi olarak ortalama bir hal şekli olan «*özel komite*» sistemi kabul edilmiş¹⁸ fakat IV. maddenin diğer hallerinde umumî prensip olan dâvalının ikametgâhı makamlarına müracaat etme prensibi ipka edilmiştir.

b. Ticaret Odaları Başkanlarına yetki verilmesi prensibi.

Daha yukarıdaki maruzatımızla IV. maddenin hakemlik hukuku tarihinde bu güne kadar rastlanmamış yeni bir prensibi ortaya attığını açıklamış ilk defa olarak ticaret odaları başkanlarına yetki verildiğini ifade etmiş, bunun Doğu ve Batı devletleri mevcut mahkeme teşkilâtı sistemlerinin farklılığına karşı bir tedbir olarak kabul edildiğini belirtmiştik.

Bu hususta istitraten ilâve edelim ki ticaret bugün gittikçe daha ziyade inhisarlaşmakta olan bir branştır. Bir mahkeme reisi

18) Doğu bloku memleketlerinin «*özel komite*» şikkını ehveni şer olarak kabul ettiklerini çeşitli vesilelerle belirtmiş bulunuyoruz. Batılı devletler «*özel komite*» nin müdahalesine götüren *clauses blanches*'lara karşı teveccüh göstermediklerini ve tacirlere bunlardan sakınmaları lüzumunu bizzat Cenevre sözleşmesinin nihaî mazbatasında açıkça tavsiye etmişlerdir. Önemine binaen mazbatanın 15 inci maddesi hükmünü burada zikretmeği faideli buluyoruz.

«Selâhiyetli delegelerin hususî toplantı heyeti

IV. maddenin 2 ilâ 7 nci bendleri hükümlerinin yardımcı bir karakteri olduğunu nazarı itibara alarak,

a) Tahkimle ilgili taraflara, tahkim anlaşmalarına, tahkim yerini veya tahkim tarzını (bir tahkim müessesesi marifetile tahkim veya *ad hoc* tahkim «hususî tahkim») kaydetmelerini,

b) Avrupa Ekonomik Komisyonu içinde genel satış şartlarını hazırlamakla görevli çalışma gruplarına açık tahkim usulünü (tahkim yerine veya tahkim tarzına müteallik hiçbir kaydı ihtiva etmiyen tahkim anlaşması - daimî bir tahkim müessesesi tarafından tahkim veya hususî tahkim) şartlar meyanında derpiş etmemelerini tavsiye eder.»

Türkiye ile Avusturya devletleri bu tavsiyeye iştirak etmemişlerdir. Bunun sebebi etüdümüzde açıklanmıştır. Bu hususta bkz: Conseil Economique et Social, Commission Economique pour l'Europe, E/ECE/TRADE 47, 20 Avril 1961, Paragraphe 15 25. Les délégations de l'Autriche et de la Turquie se sont déclarées opposées à la recommandation adoptée par la Réunion spéciale en ce qui concerne l'indication du lieu et du mode d'arbitrage dans les contrats internationaux ou dans les Conditions générales de vente élaborées sous les auspices de la Commission économique pour l'Europe. A leur avis, pour des considérations d'ordre pratique, il n'appartient pas aux Plénipotentiaires chargés de négocier une convention intergouvernementale de faire des recommandations aux commerçants en ce qui concerne le contenu des clauses d'arbitrage.

çok kere zamanımızın pek ziyade gelişmiş olan ticaret aleminin özelliklerini, bunun teknik icaplarını bilmiyebilir. Halbuki durum ticaret odası başkanları için aynı değildir, o, ticaretin özelliklerine ve ya teknik inceliklerine daha çok vakıf veya daha büyük sür'atle nüfuz imkânına sahiptir.

Burada bir mesele üzerinde durmak lâzımdır. Hakemi ve hakemlik yerini tâyin edecek, tahkim usulünü tespit edecek makamın Ticaret Odası Başkanlık makamının olmasının milletlerarası uyumazlıklarda bir memleketin ticaret odalarına diğer mercilere nispetler üstünlük temin edeceği bedihidir. Bu itibarla bazı çevrelerde Ticaret Odaları başkanlarına yetki verilmesi hususunun tereddütle karşılanacağına da şüphe yoktur.

Nitekim bu tereddüt bazı batılı Devletlerin delegelerinin hareket ve beyanlarında hissedilmiştir. Meselâ Belçika ve Hollanda gibi bazı Batı Avrupa Devletlerinde sanayi merkezleri ve sendikalar çok kuvvetlenmiş durumdadır, bunlar kendi memleketleri ticaret odalarına karşı cephe almışlar ve milletlerarası ticarî alanda hakemliğin organize edilmesi işinin ticaret odalarına bırakılması prensibinin aleyhinde olduklarını belirtmişlerdir ¹⁹.

Gerçekten bugün Batı Avuranın müteaddit endüstri merkezleri müstahsil ile müstehlik arasındaki sınıfı, yâni tüccar sınıfını bertaraf etmeğe tevessül etmişler, istihsâl ettikleri malları müstehlikin ayağına kadar ulaştırmak için gerekli bütün şeraiti kendi bünyelerinde temin cihetine gitmişlerdir ²⁰.

İşte Hollanda ve Belçika gibi memleketlerde bilhassa inkişaf eden bu gibi sanayi merkezleri ve sendikalar ticaret odalarına karşı mücadeleye girişmişler ve IV. maddede mündemiç bulunan Ticaret Odaları başkanlarına yetki verilmesi prensibini bertaraf etmek hususunda gayret sarfetmişlerdir.

c. Türkiyenin mezkûr iki prensip karşısında durumu.

Umumî olarak denebilir ki Türkiyenin halihazır iktisadî ve ticarî durumu IV. maddede kabul edilen *özel komite*'den maada, «dâ-

19) Hollanda ve onun gibi düşünen Devletler Cenevre sözleşmesinde mevcut bu gibi prensipler dolayısıyla Cenevre sözleşmesinin büsbütün hükümden düşürmeği hedef tutmaktadırlar.

20) Hollandanın «Philips» müessesesi gibi, tren, kamyon ve gemileri olan bir müessesenin müstehlik memlekette mallarını sattırmak üzere dükân açtığı ve mallarını doğrudan doğruya kendi memurları vasıtasıyla piyasaya arzettiği gözönünde bulundurulacak olursa mesele bütün vuzuhu ile ortaya çıkar.

valının» ikametgâhının bulunduğu ticaret odası başkanına yetki verilmesi prensipleriyle esas itibariyle bağdaşmış bulunmaktadır.

Türk tüccarının Batı Avrupa devletlerine karşı *borçlu* olarak takip edilmesi ihtimalinin yüzde elliden fazla olduğu gözönünde bulundurulursa yabancı tacirin, bir Türk aleyhine, hakemliğin organize edilmesini istihdaf ederken, Türkiyedeki makamlara müracaat etmesi lüzumu bizim için tercihe şayandır ²¹.

İkametgâh prensibinin Türkiye bakımından mahzurlu sayılabileceği hal, Türk tacirinin alacaklı olması ve perde gerisi memleketlere mensup diğer bir tacire karşı alacağını takip mecburiyetinde kalması halidir.

Bu takdirde, Türkiyenin durumu yukarıda mütalâa ettiğimiz Batı Avrupa devletlerinkinden farksız olur. Zira bu halde Türk tacirinin hakkını temin etmesi için Prag, Varşova veya Moskova makamlarına başvurması, tahkimin organizasyonunu bu mercilerden talep etmesi lâzımdır.

Gerek bu son mülâhaza gerek A.E.K. tahkim grubundaki batı Avrupa devletleri delegasyonları arasında mevcut olan tesanüd fikri, delegasyonumuzu Batılı Avrupa devletleriyle müşterek tarzda harekete ve zikri geçen Devletleri mümkün merteye desteklemeğe sevk etmiştir ²².

V. CENEVRE SÖZLEŞMESİ İLE NEW YORK SÖZLEŞMESİNİN MUKAYESESİ

New York Sözleşmesinin, mevzuu itibariyle, 1961 Cenevre Sözleşmesine nazaran daha dar olduğunu ve münhasıran yabancı âkit

21) Nitekim, Türk delegesi sıfatile «Yabancı hakem kararlarının tanınması ve icrası» hakkındaki 10 haziran 1958 tarihli New York konferansında borçlunun menfaatini daima ön plânda tutmuş ve konferansa bu zaviyeden tesir icra etmeğe çalışmış idik. (Bkz. *Rabi Koral*, New York konferansı ve 10 Haziran 1958 tarihli anlaşma, Huk. Fak. Mec. İstanbul 1959, s. 314.)

22) Özel tahkim çalışma grubunun toplantıları hakkında bakınız:

Commission Economique pour l'Europe, Groupe de travail spécial sur l'arbitrage, Rapport du groupe de travail sur la premiere session, TRADE/17, 21 février 1958; ECE. Deuxieme session, TRADE/WPI/7, 30 novembre 1955; ECE. Troisieme session, TRADE/WP1/13, 12 octobre 1956; ECE. Quatrieme session, TRADE/WP1/21, 11 juin 1957; ECE. Cinquieme session, TRADE/WP.1/28, 23 octobre 1958; ECE. Sixieme session, TRADE/WP.1/33, 22 mai 1959; ECE. Septieme session, TRADE/WP.1/Doc. séance No 13, 24 novembre 1959; ECE. Reunion Spéciale, E/ECE/TRADE/47, 20 avril 1961.

bir Devlette verilen kararların icrasını derpiş eylediğini belirtmiş idik. Buna mukabil Cenevre Sözleşmesinin şumulü çok daha geniş olup bu sözleşme milletlerarası ticarî sahada hakemliğin cereyan edebilmesi için ta baştan başlayarak, yâni hakemlerin tâyini, hakemlik prosedürünün tespiti ve hakem mahkemesinin teşkili işlerinden hareket ederek, hakemlerin hükümlerini vermeleri anına kadar, hattâ verilen hükümlerin icrasından milletlerarası sahada ne gibi sebeplerle imtina olunabileceğini tespit etmek suretile, milletlerarası hakemliğin muhtelif safhalarını ele almış ve bunun kuvveden fiile çıkarılmasını mümkün kılacak başlıca kaideleri tespit etmiştir; hattâ hakemliğin Doğulu - Batılı Devletler arasındaki ticarî münasebetlerde de gerçekleştirebilmesini mümkün kılmak üzere, icabında, yukarıda sayılı fonksiyonları ifa etmek için bitaraf bir merci (özel bir komite) ihdası cihetine dahi gitmiştir.

Demek oluyor ki, Cenevre Sözleşmesi ile New York Sözleşmesi birbirini tamamlamakla beraber, Cenevre Sözleşmesi çok daha şumullü, New York Sözleşmesinin tanzim ettiği saha ise çok daha dardır.

Buna mukabil Cenevre Sözleşmesinin de New York'a nazaran *dar olan cepheleri* vardır şöyle ki: New York Sözleşmesi hukukî olsun, ticarî olsun *bütün* hakem kararlarına şamil olmak üzere hazırlanmış olup, ancak istisnaen yâni sözleşmeye dercedilecek bir ihtirazî kayıtla münhasıran *ticarî* hakem kararlarına hasredilebilmektedir. Halbuki Cenevre Sözleşmesi doğrudan doğruya, sadece milletlerarası *ticarî hakemlik* münasebetlerine inhisar ettirilmiş bulunmaktadır.

Bundan maada New York Sözleşmesi dört kıt'ayı içine alan bir sözleşme olarak vücut bulmuş, ihzarına *kırkbeş* Devlet iştirak etmiş ve buna daha şimdiden Avrupa, Asya, Afrika, Amerika kıt'alarına dahil otuzbeş Devlet katılmış veya sözleşmeyi tasdik etmiştir.

1961 Cenevre Sözleşmesi ise, aslında bir Avrupa, hattâ bir Doğu - Batı Avrupa Devletleri sözleşmesi mahiyetinde olup, bunun ihzarına sadece yirmi iki Avrupa Devleti iştirak etmiş, onu bu güne kadar on sekiz Devlet imzalamış ve yedi Devlet tasdik etmiş veya katılmıştır.

İki Sözleşmenin mukayesesi hakkında izahatımıza son vermeden evvel, ilâve edelim ki, Cenevre Sözleşmesi, New York Sözleşmesindeki esaslar ve sonuçlar gözönünde bulundurulmak suretiyle tanzim edilmiştir. Gerçekten bir kısım mütehassıslar her iki sözleşmenin hazırlanmasına iştirak ettiği için tekerrürden, aynı sahalara üze-

rinde hüküm sevkinden ve tezattan çekinilmiş, her iki sözleşmenin aynı prensiplerden mülhem olarak, birbirini tamamlayacak ve bir bütün teşkil edecek şekilde tanzim ve tertip olunmasına gayret edilmiştir ²³.

VI. CENEVRE SÖZLEŞMESİNİN TÜRKİYE TARAFINDAN TASDİKİ LÜZUMU

Bundan evvel New York Sözleşmesine iltihak etmemiz lehine açıkladığımız sebepler aynen Cenevre Sözleşmesini tasdik etmemiz için de varittir. Türkiyenin modern milletlerarası hakemlik anlaşmalarına iştirak etmesinin ticarî ve hukukî sahada temin edebileceği büyük faideleri bundan evvel teker teker arz ve tadat eylemiştik ²⁴.

New York Sözleşmesi bu güne kadar iktisaden gelişmiş veya gelişmekte olan çeşitli Devletler tarafından, tefrik bahis konusu olmaksızın, tasdik edilmiş ve sözleşmeye bu suretle katılan Devletlerin sayısı otuz beşe baliğ olmuştur. Demek ki sözleşme sadece iktisaden ileri olan Devletler indinde değil, bizim durumumuzda olan, hattâ bizden daha az inkişaf etmiş bulunan Devletler nazarında da büyük bir rağbete mazhar olmuş bulunmaktadır ²⁵.

New York Sözleşmesini tamamlayan ve aynı prensiplerden mülhem bulunan 1961 Cenevre Sözleşmesinin de daha ilk hamlede Avrupa Devletleri arasında müspet tesir husule getirdiği ve onu şimdiden irili ufaklı, doğulu, batılı 18 Devletin imza etmiş bulunduğu bir vakıadır ²⁶. Sözleşme daha bu günden yedi Devlet tarafından tasdik edilmiş ve mer'iyete girmiştir.

Türkiyenin, New York ve Cenevre Sözleşmelerine katılmasının milletlerarası ticaretimizi geliştireceğine ve binnetice bizim için bir döviz kaynağı teşkil edebileceğine de şüphe yoktur. Bu hususta bir ara bir tereddüt hasıl olmuş fakat akabinde zail olmuş idi; tereddüdün mahiyeti şudur:

23) Aynı şey Strasbourg'ta hazırlanan Müsterek Hakemlik Kanunu Projesi için de söylenebilir. Bkz. Conseil de l'Europe, «Projet de Convention européenne portant loi uniforme en matière d'arbitrage», *EXP/arb* (64) 2, Strasbourg, 20 Ocak 1964.

24) *Rabi Koral*, New York Sözleşmesi hak. zikri geçen etüdümüz, s. 149.

25) New York Sözleşmesine katılan Devletler için Bkz. dipnotu (2).

26) 1961 Cenevre Sözleşmesini imza eden Devletler için (3) no.lu dipnotumuza bkz.

Türkiye iktisaden ileri olan memleketlere nazaran ekseriya malî bakımdan borçlu durumda bulunmaktadır. Acaba 1958 New York ve 1961 Cenevre Hakemlik Sözleşmesinin tasdik edilmesi Avrupalı alacaklıların alacağının tahsilini kolaylaştırır, neticede Türkiye döviz bakımından sıkıntıya düşer mi? Fakat buna mukabil ihtilâflar eskisi gibi mahkemelerde rüyet edilecek olursa hiç olmazsa vakit kazanılır ve Türkiyenin durumu bu yönden kolaylaşır mı?

Yukarıda mealini kısaca açıkladığımız tereddüt aşağıda belirttiğimiz sebeplerden ötürü asla varit olamaz şöyle ki:

Türk tacirlerinin Avrupa memleketlerinden ithal ettikleri malların karşılığı olarak Merkez Bankasına bloke ettikleri paraların döviz fıkdanı yüzünden transfer edilememesi meselesi ile Türk ve yabancı tacirler arasında zuhur edecek mahdut sayıdaki ihtilâfın hakemlik marifetiyle halledilmesi meseleleri birbirinden *tamamen ayrı* meselelerdir. Bunların birbirleriyle asla karıştırılmaması icabeder.

Filhakika tacirler arasında milletlerarası ticaretten doğan ihtilâfların hakemler vasıtasıyla halli keyfiyeti döviz fıkdanından doğan mahzurları ne arttırır ne de azaltır. Mesele şu suretle tecessüm ettirilebilir:

a) Yüz Türk tacirinin yüz yabancı firmadan mal getirttiklerini ve bunun bedelini Türk parası olarak Merkez Bankasına yatırdıklarını farzedelim. Öte yandan Türkiyenin bir müddet döviz fıkdanından dolayı bu dövizleri transfer etmekte güçlük çektiğini kabul edelim.

b) Bir kere böyle bir müşkülün doğmasında ne adlî kazanın ne de hususî kazanın yâni *hakemliğin* rolü olamaz. Böyle bir güçlüğün sebebinin iktisadî ve malî olduğuna şüphe yoktur.

c) İkincisi, kaldı ki yukarıda bahis konusu ettiğimiz özel ticarî akitler akteden (alım - satım, nakliye vesaire gibi) yüz Türk ve yüz yabancı tacir veya firmanın *hepsi* arasında hukukî ihtilâfın zuhur etmiyeceği aşikârdır. Yüz özel aktin yüzü dolayısıyla taraflar mahkemelik veya hakemlik olmazlar, uyuşmazlıklar olsa olsa % 5 nispetinde başgösterir. Yâni paralarını Merkez Bankasına bloke ettiren yüz Türk taciri arasında % 95'i bu para ile artık ilgilenmiyecek ancak en çok % 5 nispetinde bir kısmı için uyuşmazlık başgöstercektir. Meselâ Türk tacirleri yabancı firmanın vecibesini lâyıkile ifa etmediğini binaberin paranın (dövizin) gönderilmemesi ge-

rektiğini ileri sürecektir yahut, bilmukabele, yabancı tacirler gene mezkûr % 5 nispetini aşmamak üzere Türk tacirlerinden akitten mütevellit haklar veya alacaklar iddia edeceklerdir.

d) % 5 nispetini aşmayan yukarıda mezkûr ihtilâfların halli işine gelince bunlar için taraflar ekseriya adlî kazaya müracaat ederler, Türk veya yabancı tacire hak vererek, paraların transferinin gerekip gerekmediğini karara bağliayacak olan merci aslolarak mahkemelerdir ve mahkemeler esasen bu yoldaki ihtilâfları daha merasimli bir şekilde olsa bile gene de rüyet ve hal eylemektedirler.

e) Şimdi acaba yukarıda mezkûr % 5 nispetindeki uyuşmazlıkların bir kısmının, farzedelim % 2 sinin, hakemen rüyet edilmesi ve işin daha sür'at ve kolaylıkla hükme bağlanması halinde bunun, yâni % 2 nispetinin, (bütün ihtilâflarda Türk tacirlerinin haksız çıkacağını farzetsek bile) umumun mukadderatına yâni % 98 inin karşılaştığı duruma hissedilir bir tesir ika edebilecek midir? Tabii ki hayır, Türkiyenin ilgilendiği milletlerarası ticarî muamelelerin % 2 sinin milletlerarası hakemlik yolu ile halledilmesinin döviz yönünden mevcut müşkülâtımızı asla ağırlaştıramıyacağını müşahade etmek hiç de güç olmasa gerektir. Halbuki bunun aksi için aynı şey söylenemez. Milletlerarası ticarî ihtilâflarda hakemlik yolunu açık tutmamız lehimize büyük propaganda icra edecektir. Cenevre Sözleşmesine katılmamız neticesi hakemen halledilecek işler sayıca *az bile olsa* bunun milletlerarası alanda lehimize yapacağı etki çok büyük olacak ve yabancı tacirlerin Türk tacirleriyle daha kolaylıkla münasebete girişmesini sağlayacaktır.

Yukarıdaki görüşümüzü malî mevzuatımız bakımından teyid edebiliriz. Gerçekten, ancak yüzde iki nispetinde tecelli edebileceğini derpiş ettiğimiz milletlerarası *hakemliğe* tâbi işler tıpkı diğer bütün işler yâni adlî *mahkemelerin* verdikleri kararlar gibi, Türkiyenin malî mevzuatına müteallik kayıtlara tâbi olacaktır. Cenevre Sözleşmesi ancak özel ticarî muamelelere münhasır kalmaktadır, bir memleketin *âmme hukukundan* mütevellit malî hükümlerini hiçbir suret ve veçhile takyid etmemektedir. Bu itibarla bilfarz iki tacir arasındaki ihtilâfta Cenevre Sözleşmesi gereğince tâyin edilecek hakem bir Türk tacirini yabancı tacire muayyen bir meblâğ ödemeğe mahkûm edecek olursa Türk taciri, bu parayı eğer o güne kadar yatırmamışsa gene *Türk mevzuatı dairesinde* ve bu mevzuatın derpiş ettiği malî kayıtlara bağli olarak Merkez Bankasına veya

diğer yetkili Bankalara bloke ettirecektir. Bundan sonra da transfer için mezkûr para Türk Parasının Kıymetini Korumaya mütedair hüküm ve kararlarına ve Türkiyenin bununla ilgili malî takyidatına tâbi olacaktır.

Hülâsa Cenevre Sözleşmesi hakemlik yolu ile ödenmesi gereken para için yabancı tacirlere malî takyitlerimiz yönünden hiçbir imtiyaz bahşetmiyecektir. Mahkemelere intikâl eden işlerde durum ne ise hakemlere intikâl eden işlerde de durum *aynı* olacaktır. Binaberin bu noktada da Türkiye için malî bir müşkülâtın doğması bahis konusu değildir.

VII. CENEVRE SÖZLEŞMESİNİN TÜRKÇE METNİ

MİLLETLERARASI TİCARÎ HAKEMLİK KONUSUNDA AVRUPA SÖZLEŞMESİ

Aşağıda İMZASI bulunan,

YETKİLİ şahıslar,

Birleşmiş Milletler Teşkilâtının Avrupa Ekonomik Komisyonunun himayesinde BİRLEŞEREK,

10 Haziran 1958 tarihinde New York'ta milletlerarası ticarî hakemlik konusunda aktedilen konferans neticesinde, yabancı hakem kararlarının tanınması ve icrası için bir sözleşmenin imzalandığını MÜŞAHADE EDEREK ve Avrupa tcaresinin gelişmesine yardım etmek, Avrupa'nın muhtelif memleketlerine mensup hakikî veya hükmî şahıslar arasındaki münasebetlerde milletlerarası ticarî hakemliğin teşkilâtlanmasına ve işlemesine engel olabilecek bazı güçlükleri imkân nisbetinde gidermek AMACIYLA aşağıda yazılı hükümler üzerinde ANLAŞMAYA varmışlardır.

I. Madde

Sözleşmenin Tatbik Alanı

1. İşbu sözleşme hükümleri :

a) Milletlerarası ticarî ameliyelerden doğan veya doğacak olan uyuşmazlıkların halli için aktolunan veya akit sırasında mutad meskenleri veya muamele merkezleri değişik âkit devletlerde bulunan hakikî veya hükmî şahıslar arasındaki hakemlik anlaşmaları; ve

b) İşbu maddenin 1 nci paragrafının (a) bendinde derpiş olunan anlaşmalara dayanan hakemlik usulü ve hakem kararları hakkında uygulanır.

2. İşbu sözleşmeye göre,

a) «Hakemlik anlaşması» ndan maksat bir mukaveleye dercedilen hakem şartı veya taraflar arasında aktolunan hakem mukavelesidir; hakem şartının içinde bulunduğu mukavelenin veya hakem mukavelesinin taraflarca imzalanması, veya tarafların birbirine yolladığı mektup, telgraf yahut teleskriptör metninde mündemiç bulunması ve, kanunları yazılı şeklin gerçekleşmesini aramayan memleketler arasındaki münasebetlerde bu kanunların müsaade ettiği şekiller dairesinde aktedilmiş olması lâzımdır.

b) «hakemlik» terimi ihtilâfların sadece belirli hâdiseler için seçilmiş hakemler tarafından değil (*ad hoc* hakemlik) bunların aynı zamanda daimî hakemlik müesseseleri tarafından halledilmesini ifade eder.

c) «muamele merkezi» nden maksat ise hakemlik anlaşmasını akteden müessesenin bulunduğu yerdir.

II. Madde

Âmme Hukuku Tüzel Kişilerinin Hakemliğe Tâbi Olma Ehliyeti

1. İşbu sözleşmenin birinci maddesinin birinci paragrafında derpiş olunan hallerde haklarında tatbiki gereken kanun tarafından «âmme hukuku tüzel kişileri» olarak vasıflandırılan tüzel kişiler muteber surette hakemlik anlaşmaları aktetmek yetkisini haizdirler.

2. İşbu sözleşmeyi imzaladığı, tasdik ettiği veya buna katıldığı sırada her devlet, yukarıda zikri geçen yetkiyi açıkladığı muayyen şartlarla hudutlandırıldığını beyan edebilir.

III. Madde

İşbu sözleşmenin alanı içine giren hakemliklerde yabancılar hakem seçilebilirler.

IV. Madde

Hakemliğin Teşkili

1. Hakemlik anlaşması akteden taraflar aşağıdaki hususları serbestçe kararlaştırabilirler :

a) İhtilâflarının daimî bir hakemlik müessesesi tarafından halledileceğini; bu takdirde hakemlik, tâyin edilen müessesenin yönetmeliğine uygun şekilde cereyan eder; veya

b) İhtilâflarının özel olarak teşkil edilen (*ad hoc*) bir hakemlik usulüne tâbi olacağını, bu takdirde taraflar bilhassa;

i) hakemlerin kimler olacağını ve ihtilâf halinde bunların hangi usullere göre seçilebileceğini;

ii) hakemliğin cereyan edeceği yeri;

iii) hakemlerin takip edecekleri usul kaidelerini; serbestçe kararlaştırabilirler.

2. Taraflar arasındaki ihtilâfın hallini özel (*ad hoc*) bir hakemliğe havale etmeği kararlaştırmışlar ve hakemlik talebinin dâvalıya dermeyeran edildiği günden itibaren 30 gün zarfında taraflardan biri kendi hakemini tâyin etmemiş bulunursa, bu hakem, hilâfına anlaşma yoksa, karşı tarafın isteği üzerine, temerrüt eden tarafın hakemlik talep edildiği andaki mutad meskeninin veya muamele merkezinin bulunduğu memleketin ticaret odası başkanı tarafından tâyin olunur. Bu paragrafın hükümleri, aynı zamanda, yukarıda derpiş edildiği şekilde, taraflardan birinin veya Ticaret Odası Başkanının tâyin ettiği hakem yerine bir diğerini ikame etmek gerektiği hallerde de tatbik olunur.

3. Eğer taraflar aralarındaki uyuşmazlığın hallini bir veya birçok hakemlerden teşekkül eden (*ad hoc*) bir hakemliğe havale etmeği kararlaştırmışlar ve hakemlik anlaşması, işbu maddenin 1 ci paragrafında derpiş edilen hallere benzer hakemliğin teşkili için zarurî olan tedbirler hakkında bir sarahat ihtiva etmez ise, zikri geçen tedbirler taraflar anlaşmadıkları takdirde ve yukarıda 2 nci paragrafta derpiş edilen hale hâlel gelmemek kaydıyla, seçimleri tamamlanmış olan hakem veya hakemler tarafından alınır. Eğer taraflar tek hakemin tâyini mevzuunda anlaşamayacak veya hakemler alınması gerekli tedbirler hususunda uyuşamayacak olurlarsa bunlar hakemliğin cereyan edeceği yeri tâyin etmişlerse, dâvacı, işbu tedbirlerin alınması için ister tarafların tâyin ettiği yerin bulunduğu memleketin yetkili ticaret odasının başkanına, ister hakemlik talebinin ileri sürüldüğü anda dâvalının mutad meskeninin veya muamele merkezinin içinde bulunduğu memleketin Ticaret Odası Başkanına başvurabilir; eğer taraflar hakemliğin cereyan edeceği yeri tâyin etmemişler ise, dâvacı, isterse hakemlik talebinin ileri sürüldüğü anda dâvalının mutad meskeninin veya muame-

le merkezinin içinde bulunduğu memleketin selâhiyetli Ticaret Odası Başkanına isterse, teşekkülü, şartları ve işleyişi işbu sözleşmeye ek kısımda belirtilen özel komiteye başvurabilir. İşbu paragrafın kendisine tanıdığı hakları dâvacı kullanmayacak olursa, bu haklar dâvalı veya hakemler tarafından kullanılabilir.

4. İşe el koyan Başkan veya Özel Komite icabına göre aşağıda yazılı yetkileri haizdir :

a) Tek hakemin, başkan - hakemin, üst hakemin veya üçüncü hakemin tâyini;

b) İşbu maddenin 2 nci paragrafında derpiş edilen usul dışında tâyin edilmiş bir veya birden fazla hakemin yerine başkalarının ikamesi;

c) Hakemlerin yenisini seçmek hakları mahfuz olmak kaydıyla, hakemlik yerinin tâyini;

d) Taraflar arasında anlaşma olmaz ve hakemler takip edecekleri usul kaidelerini tespit etmezler ise bunların riayet edeceği usul kaidelerinin, doğrudan doğruya veya daimî bir hakemlik müessesesinin yönetmeliğine atıfta bulunmak suretiyle tespiti,

5. Eğer taraflar ihtilâflarının hallini daimî bir hakemlik müessesesine bırakmağı kararlaştırmışlar ve fakat bunun hangisi olacağını tâyin etmemişler ve bu bâpta sonradan da bir anlaşmaya varmamışlar ise, dâvacı, yukarıda üçüncü paragrafta derpiş edilen usul dairesinde gerekli tâyinin yapılmasını talep edebilir.

6. Eğer hakemlik anlaşması tarafların ihtilâflarının hallini tâbi tutmak istedikleri hakemliğin nev'i hakkında (daimî bir hakemlik müessesesi vasıtasıyla hakemlik veya özel (*ad hoc*) hakemlik) bir serahati ihtiva etmez ve taraflar bu mesele üzerinde sonradan da uyuşamazlar ise, dâvacı bu hususta yukarıda 3 ncü paragrafta derpiş edilen usulden faydalanabilmek yetkisini haizdir. Selâhiyetli Ticaret Mahkemesi Başkanı veya Özel Komite, tarafları daimî bir hakemlik müessesesine gönderebilecekleri gibi isterlerse, tâyin edecekleri müddet içinde, bunları, hakemlerini seçmeğe ve aynı müddet içinde hakemliğin cereyanı için gerekli tedbirler üzerinde anlaşmaya davet etmek yetkisini haizdirler. Bu son halde, işbu maddenin 2, 3 ve 4. cü paragraflarının hükümleri tatbik olunur.

7. Eğer, işbu maddenin 2, 3, 4, 5 ve 6. cı paragraflarında sayılı bulunan taleplerden biriyle kendisine başvuru ve zikri geçen pa-

ragraflardan birine göre tâyin edilen Ticaret Odası Başkanı, talebin sebkettiği andan itibaren 60 gün içinde bunun icaplarını yerine getirmez ise, dâvacı, ika edilmeyen mezkûr görevlerin ifası için özel komiteye başvurmak yetkisini haizdir.

V. Madde

Hakem Mahkemesinin Yetkisizliği Def'i

1. Hakemin yetkisizliğini gerektiren bir def'i öne sürmek isteyen taraf bunu hakemlik anlaşmasının yokluğuna, butlanına veya hükümden düşmüş olduğuna dayandırmak isterse, hakemlik usulünün cereyanı sırasında en geç esasa ait müdafaası ile birlikte dermeyeran etmesi, ve eğer def'ini ihtilâflı meselenin hallinin hakemin yetkisi dışına çıktığı noktaya tevcih ederse, bahis konusu yetkiyi aşan meselenin hakemlik usulü sırasında ortaya atıldığı anda derhal öne sürmesi lâzımdır. Eğer tarafların bahis konusu def'i öne sürmek hususundaki gecikmesi hakemin muteber addettiği bir sebepten ileri gelmiş ise, hakem, def'in kabule şâyan olduğuna karar verebilir.
2. Yukarıda 1. ci paragrafta derpiş edilen ve aynı paragrafın koyduğu müddet içinde dermeyeran edilmeyen defiler, hakemin tatbik ettiği kanun gereğince münhasıran tarafların ileri sürebileceği defilerden ise hakem usulünün müteakip safhasında nazara alınamaz ve eğer bu defiler, ihtilâfa esas veya hakem kararının icrası bakımından el koyan adlî mahkemenin kanunlar ihtilâfı kaidesinin tâyin ettiği kanuna göre tarafların ihtiyarına terkedilen def'ilerden ise, ihtilâfın esasına veya hakem kararının icrasına taallûk eden muhakeme usulünün müteakip safhasında öne sürülemez. Bununla beraber mahkemenin def'in vaktinden sonra öne sürüldüğü hakkındaki hakem tarafından verilen kararı kontrol yetkisi mevcuttur.
3. Mahkeme kanunun derpiş ettiği sonraki kazaî kontrol imkânları mahfuz kalmak üzere yetkisi münakaşalı olan hakemin yeddini ihtilâftan ref etmesi caiz olmayıp onun gerek kendi selâhiyeti gerekse hakemlik anlaşmasının yahut bunun bir cüz'ünü teşkil ettiği esas mukavelenin varlığı veya muteberliği hakkında hüküm vermeğe yetkisi vardır.

VI. Madde

Kazaî Selâhiyet

1. Hakemlik anlaşması akdedenlerden birinin müracaatı üzerine ortada hakemlik anlaşması mevcut olduğu iddiasıyla işe vaz'-ı yed

eden mahkemeye karşı dâvalı tarafından öne sürülecek selâhiyetsizlik def'i, işe vaz'-ı yed eden mahkeme kanununun selâhiyetsizlik def'ini usule veya esasa müteallik bir mesele telâkki etmesine göre, hakkın düşmesi müeyyidesi altında, esasa ait iddia müdafaadan evvel veya bununla birlikte öne sürülmek lâzımdır.

2. Âkit devlet mahkemelerinin bir hakemlik anlaşmasının mevcudiyeti veya muteberliği hakkında karar vermeleri gerektiği zaman bunu akteden tarafların ehliyeti için haklarında tatbiki gereken kanun hükümlerine göre ve diğer hallerde :

a) Tarafların hakemlik anlaşmasını tâbi kıldıkları kanuna;

b) Bu bâpta anlaşmada sarahat yoksa hakem kararının verileceği memleket kanununa;

c) Taraflar hakemlik anlaşmasını tâbi kıldıkları kanun hakkında sâkıt kalmışlar ve meseleye adlî mahkemece el koyduğu zaman hakem kararının nerede verileceği tâyin edilemiyor ise işe el koyan mahkemenin kanunlar ihtilâfı kaidesi gereğince selâhiyetli olan kanun hükümlerine göre, karar vereceklerdir.

İşe el koyan mahkemenin kanununa göre bir ihtilâfın hakemlik yolu ile halli caiz değilse bu mahkeme hakemlik yolu anlaşmasının tanınması talebini reddedebilecektir.

3. Eğer adlî mahkemelere her hangi müracaat yapılmadan evvel taraflar arasındaki ihtilâfın halli için hakem usulüne başlanmış ise, aynı ihtilâfın halli veya taraflar arasındaki hakemlik mukavelesinin yokluğunun, hükümsüzlüğünün veya hükümden düştüğünün tespiti için kendilerine başvurulmuş âkit devlet adlî mahkemeleri ciddi sebepler olmadıkça hakem mahkemesinin selâhiyeti hakkında karar ittihazi hususunu hakem kararının verildiği ana kadar tâlik edeceklerdir.

4. İhtiyatî veya muhafaza tedbirlerinin alınması için adlî bir makama müracaat edilmesi hakemlik anlaşmasıyla telif olunmaz mahiyette sayılamıyacağı gibi işin esas bakımından adlî mahkemeye tevdi edildiği mânasına da alınmamalıdır.

Tatbik Edilecek Hukuk

VII. Madde

1. Taraflar hakemlerin ihtilâfın esasına tatbik edecekleri hukuku tâyin etmekte serbesttirler. Eğer taraflar tatbik edilecek hukuku

kararlaştırmamışlar ise hakemler ihtilâfın nev'ine göre münasip görecekları Kanunlar ihtilâfı kaidesinin tâyin ettiği kanunu tatbik edeceklerdir. Her iki halde hakemler mukavele hükümlerini ve ticarî âdetleri nazara alacaklardır.

2. Taraflar kararlaştırdıkları ve hakemliğin tâbi olduğu kanun cevaz verdiği takdirde hakemler «dostâne aracı» olarak ihtilâfı halledeceklerdir.

VIII. Madde

Hakem Kararının Gerekçeleri

Tarafların hakem kararının gerekçeler ihtiva edeceğini kararlaştırdıkları aslolarak kabul olunur, meğer ki bunlar,

a) Hakem kararının gerekçeler ihtiva etmiyeceğini sarahaten tâyin etmiş; veya

b) İhtilâflarının hallini hakem kararlarının gerekçeler ihtiva etmesi mutad olmıyan bir hakem usulüne tâbi kılmış olsunlar; ancak, bu son halde, taraflar veya bunlardan biri hakem usulü mürafaalı cereyan etmiş ise mürafaanın sonundan evvel, mürafaasız cereyan etmiş ise hakem kararının yazılmasından önce, bunun mucip sebepler ihtiva etmesini sarahaten talep edecek olurlarsa karar mucip sebepli olarak verilir.

IX. Madde

Hakem Kararlarının İptali

1. İşbu sözleşmeye tâbi bir hakem kararının âkit bir devlet ülkesinde iptâl edilmesi, iptâlin karar altına alındığı devlet hakem kararının, ülkesi içinde verildiği veya kanununun hükmüne tebean itihaz edildiği devlet olmadıkça, ve iptâl kararı aşağıda yazılı sebeplerden birine dayanılarak verilmedikçe, hakem kararını diğer bir âkit devlet ülkesinde tanımadan veya icradan çekinme sebebi teşkil etmiyecektir.

a) Hakemlik anlaşması akteden taraflar haklarında tatbiki gereken kanun gereğince ehliyetsiz iseler veya zikri geçen anlaşma taraflarca tâbi kılındığı kanuna, eğer bu bâpta sarahat mevcut değılse hakem kararının verildiği memleket kanununa göre hükümsüz ise; veya

b) İptâl talebinde bulunan taraf hakemin tâyininden veya hakem prosedüründen usulü dairesinde haberdar edilmemiş, yahut da

diğer bir sebep yüzünden iddia ve müdafaa vasıtalarını ikame etmek imkânını elde edememiş ise; veya

c) Hakem kararı, hakem mukavelesinde veya hakem şartında derpiş edilmeyen bir uyuşmazlığa ilişkin ise yahut hakem mukavelesi veya hakem şartının şumulünü aşan hükümler ihtiva ediyor ise, bununla beraber hakem kararının hakemliğe tâbi tutulan meseleler hakkındaki hükümleri kanun dışında kalan hükümlerinden ayırd edilebilecek durumda ise hakemliğin şumulüne giren hükümlerin iptali cihetine gidilmiyebilir.

d) Hakem mahkemesinin teşekkülü veya hakem usulünün cereyanı tarafların anlaşmasına ve anlaşma olmıyan hallerde, işbu sözleşmenin IV. madde hükmüne uygun olmamış ise,

2. İşbu maddenin 1 nci paragrafının hükmü, New York Sözleşmesine taraf olan âkit devletler arasındaki münasebetlerde münhasıran yukarıda sayılan iptâl sebeplerine hasretmek neticesini doğurur.

X. Madde

Son Hükümler

1. İşbu Sözleşme, Avrupa Ekonomik Komisyonu üyesi olan memleketler ile zikri geçen komisyona ait vekâletnamenin 8. paragrafının hükümleri dairesinde Komisyona istişarî yetki ile kabul edilen memleketlerin imzasına veya katılmasına açıktır.

2. Avrupa Ekonomik Komisyonu vekâletnamesinin 11 nci paragrafı hükmü gereğince bu komisyonun faaliyetlerinin bazılarına iştirake mezun olan memleketler işbu sözleşmenin mer'iyete girmesinden sonra ona katılma suretile âkit taraf vasfını almak yetkisini haizdirler.

3. İşbu Sözleşme 31 Aralık 1961 tarihine kadar, mezkûr gün dahil olmak üzere imzaya açık bulundurulacaktır. Bu tarihten sonra sözleşme katılmaya açık olacaktır.

4. İşbu sözleşme onaylanacaktır.

5. Onaylama veya katılma belgeleri Birleşmiş Milletler Teşkilâtı Genel Sekreterine tevdi edilecektir.

6. Âkit Taraflar işbu Sözleşmeyi imza, onaylama yahut buna katılırken Birleşmiş Milletler Teşkilâtı Genel Sekreterine, Başkanları işbu Sözleşmenin IV. cü maddesinin yetkili Ticaret Odaları Başkan-

larına tevdi ettiği görevleri deruhte edecek olan, Ticaret Odalarının veya diğer müesseselerin bir listesini tevdi edecektir.

7. İşbu sözleşmenin hükümleri âkit devletler tarafından hakemlik konusunda aktedilmiş ve edilecek iki yahut çok taraflı anlaşmaların muteberliğine hâlel getirmez.

8. İşbu sözleşme yukarıda 1 nci paragrafta zikri geçen beş memleketin onaylama veya katılma senetlerini tevdi ettikten itibaren 90. günde yürürlüğe girecektir. Sonradan onaylayacak veya katılacak olan her memleket için de bu sözleşme tasdik veya katılma belgesinin tevdiinden itibaren 90. gün yürürlüğe girer.

9. Her âkit taraf Birleşmiş Milletler Teşkilâtı Genel Sekreterine hitaben yapacağı ihbar ile işbu sözleşmeyi feshedebilecektir.

Fesih, Genel Sekreter tarafından ihbar tebelluğ edildiğinden 12 ay sonra hüküm ifade eder.

10. Eğer, işbu sözleşmenin yürürlüğe girmesinden sonra fesih ihbarları dolayısıyla âkitlerin adedi beşten aşağı inecek olursa son fesih ihbarının hüküm ifade ettiği andan itibaren işbu sözleşme yürürlükten düşer.

11. Birleşmiş Milletler Teşkilâtı Genel Sekreteri, 1. ci paragrafta derpiş edilen ve 2. ci paragraf hükmüne binaen âkit taraf vasfını alan memleketlere :

- a) II. ci maddenin 2 nci paragrafı gereğince yapılan beyanları,
- b) İşbu maddenin 1 nci ve 2 nci paragrafları gereğince yapılan onaylama ve katılmaları,
- c) İşbu maddenin 6. ci paragrafı gereğince gelen bildirileri,
- d) Yukarıda zikri geçen 8. ci paragraf hükmü gereğince işbu sözleşmenin yürürlüğe gireceği tarihleri,
- e) İşbu maddenin 9. cu paragrafı gereğince yapılan fesih ihbarlarını,
- f) Yukarıda zikri geçen 10. cu paragraf hükmü gereğince işbu sözleşmenin yürürlükten kalktığını, tebliğ edecektir.

12. İşbu sözleşmenin aslı 31 Aralık 1961 tarihinden sonra Birleşmiş Milletler Teşkilâtı Genel Sekreterine tevdi edilir ve bu makam yukarıda 1 nci ve 2 nci paragrafta derpiş edilen her memlekete, sözleşmenin aslına uygunluğu tasdik edilmiş bir suretini gönderir.

Yukarıda yazılı esbaba binaen aşağıda imzası bulunan yetkili şahıslar Cenevre'de, 21 Nisan 1961 tarihinde, Fransızca, İngilizce ve

Rusça dillerinde kaleme alınan, her üç metni müsavi surette muteber olan ve tek nüsha olarak TANZİM EDİLEN işbu sözleşmeyi imza etmişlerdir.

VIII. CENEVRE SÖZLEŞMESİ HAKKINDA NİHAİ MAZBATA

Milletlerarası Ticarî Hakemlik Hakkında Bir Avrupa Sözleşmesi Müzakere ve İmzalanmasıyla Görevli Yetkili Delegelerin Hususî Toplantısının Nihai Mazbatası

1 — Avrupa Ekonomik Komisyonunun, Ticareti Geliştirme Komitesinin himayesinde kurulmuş bulunan Hakemlik hakkında hususî çalışma gurubu, yedinci toplantısı sırasında, Milletlerarası Ticarî hakemlik hakkında bir Avrupa Sözleşmesi projesinin metnini tanzim etmiş ve bunun milletlerarası hakemlik hakkında bir Avrupa Sözleşmesi müzakere ve imzalanmasıyla görevli yetkili delegelerin yapacağı hususî toplantıya sunulması gerektiği kanaatını ishar etmiştir. (Dok. Trade/96 par. 34 ve Ek I).

2 — Çalışma gurubunun toplantısını müteakip sözleşme projesinin IV. maddesi (Hakemliğin teşkilatlanması ile ilgili madde) bazı görüş ihtilâflarını doğurmuştur.

3 — Avrupa Ekonomik Komisyonu, 5 Mayıs 1950 tarihinde kabul ettiği 7 (XV) sayılı kararı hükümleri gereğince, İcra Sekreterliğinden, Sözleşme projesinin selâhiyetli delegelerin hususî toplantısına tek bir metin halinde sunulmasını teminen IV. maddenin müşterek bir metninin hazırlanması ile görevli hususî bir toplantı tertiplemesini rica etmiştir.

4 — IV. maddenin müşterek metnini hazırlamakla görevli hususî toplantı 8 ilâ 12 Ağustos 1960 ve 5 ilâ 10 Nisan 1961 tarihleri arasında yapılmış ve IV. maddeye müteallik müşterek bir metin tanzim edilmiştir.

5 — İcra Sekreterliği, yukarda zikredilen karar hükümleri gereğince, yetkili delegeleri hususî toplantıya çağırılmış ve bu toplantı 10 ilâ 21 Nisan 1961 tarihleri arasında, Cenevrede Birleşmiş Milletler Avrupa Ofisinde yapılmıştır.

6 — Bu toplantıda aşağıda gösterilen 22 hükûmet temsil edilmiştir:

Avusturya, Belçika, Bulgaristan, Danimarka, İspanya, Finlandiya, Fransa, Macaristan, İtalya, Lüksemburg, Hollanda, Polonya, Federal Almanya Cumhuriyeti, Beyaz Rusya Sovyet Sosyalist Cum-

huriyeti, Romanya, İsveç, İsviçre, Çekoslovakya, Türkiye, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği, Yugoslavya.

7 — Aşağıda gösterilen hükûmet dışı teşekküller toplantıda müşahit olarak bulunmuşlardır.

Milletlerarası Ticaret Odası ve Milletlerarası Baro Birliği Sekreterliğinin daveti üzerine, Avrupa İktisadî İşbirliği Camiası Konsey Sekreterliği âzalarından bazıları da hazır bulunmuşlardır.

8 — Kurul, Birleşmiş Milletler Avrupa Ekonomik Komisyonu İcra Sekreteri M. Vladimir Velebit tarafından açılmıştır.

9 — Danimarka'dan M. J. Trolle başkan seçilmiştir. Çekoslovakya'dan M. V. Novak başkan yardımcısı seçilmiştir.

10 — Hakemlik hakkında özel Çalışma Grubunun hazırladığı projeyi, (vesika Trade/96, Ek I) IV cü maddenin müşterek metnini tespitle görevli hususî toplantıda hazırlanan metni (Trade/WP 1/27 no.lu toplantı vesikası) ve Sekreterlik tarafından sunulan nihai maddeler projesini esas olarak ele alan Kurul, 21 Nisan 1962 tarihinde Beynelmilel ticarî hakemlik hakkında Avrupa Anlaşmasını hazırlamış ve imzaya amade kılmıştır.

11 — Kurul, müzakereler sırasında sözleşmenin bazı maddeleri üzerinde serdedilen mülâhazaların, hazırlanacak bir rapora dercini kararlaştırmıştır. Bu mülâhazaların dercedildiği rapor (vesika E/ECE/TRADE/47) toplantı heyetince 20 Nisan 1961 tarihinde kabul olunmuştur.

12 — Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği Hükûmeti, Sözleşmenin bütün Avrupa devletlerinin imzasına ve katılmasına açık olduğu mütalâasında bulunmuştur.

13 — Belçika, Lüksemburg ve Hollanda hükûmetleri, işbu sözleşmenin bütün veya bir kısım hükümlerini aralarındaki münasebetlere tatbik edip etmemek hususunda memleketlerine serbesti bahşeylediğini beyan etmişlerdir.

14 — Sözleşmenin II ci maddesinin 2 nci bendine ve işbu nihai sene din 13 ncü bendine hâlel gelmeksizin milletlerarası ticarî hakemlik hakkında bir Avrupa Sözleşmesi müzakeresine katılan delegasyonlar, memleketlerinin bu sözleşmeye ihtirazî kayıtlar dercetmek niyetinde olmadıklarını beyan ederler.

15 — *Selâhiyetli delegelerin özel toplantı kurulu*, IV cü maddenin 2 ilâ 7 nci bentleri hükümlerinin yardımcı bir karakteri olduğunu *nazarı itibare alarak*,

- a) Tahkimle ilgili olan taraflara, hakemlik anlaşmalarına tahkim yerini veya tahkim tarzını (bir tahkim müessesesi marifetiyle tahkim veya *ad hoc* tahkim) derç eylemelerini,
- b) Avrupa Ekonomik Komisyonu içinde Genel Satış Şartlarını hazırlamakla görevli çalışma gruplarına «beyaz» tahkim usulünü (tahkim yerine veya tahkim tarzına müteallik hiç bir kaydı ihtiva etmiyen tahkim anlaşması - daimî bir tahkim müessesesi tarafından hakemlik veya *ad hoc* hakemlik) bir şart olarak derpiş etmekle iktifa etmemelerini

tavsiye eder.

Kurul, ayrıca, Ticaret odalarına ve sözleşmenin 10 ncu maddesinin 6 ncı bendi ile istihdaf edilen diğer müesseselerle sözleşmenin IV cü maddesinin hedef tuttuğu Özel Komiteye, işbu anlaşmanın tatbiki ile ilgili bilcümle lüzumlu tedbirleri ittihaz etmeği ve tahkimin geliştirilmesi hususlarında gerekli istişareleri yapmağı *tavsiye eder.*

16 — İşbu nihaî mazbatanın aslî nüshası, Milletlerarası Ticarî Tahkim hakkında Avrupa Sözleşmesinin X. cu maddesinin 1 ve 2 nci bentlerinde istihdaf edilen memleketlere tasdikli suretlerini intikal ettirmek üzere. Birleşmiş Milletler Teşkilâtı Genel Sekreterliğine tevdi olunur.

Yirmi bir Nisan bin dokuz yüz altmışta, Fransızca, İngilizce ve Rusça olarak, her metni aynı surette muteber olmak üzere bir nüsha halinde CENEVREDE TANZİM KILINMIŞTIR.

IX. NETİCE

Gerek Avrupa gerekse sair Dünya devletlerinin birbirile müteaddit hakemlik sözleşmelerile bağlı bulundukları bu devirde, hususile birçok devletler arasındaki ticarî münasebetlerin hiç olmazsa 1923 ve 1927 tarihli Cenevre Hakemlik anlaşmalarına dayandırılmış olduğu bir zamanda ²⁷, Türkiyenin hemen hemen hiçbir önemli anlaşma ile tacirlerini milletlerarası hakemlik müesseselerinin himayesine mazhar kılmamış olmasının, ticaretimiz bakımından ne

27) Yunanistan ve Yugoslavya dahi 1923, 1927 tarihli Cenevre Sözleşmesine iltihak etmiş bulunmaktadır.

büyük bir dezavantaj teşkil ettiğini başkaca arz ve izaha lüzum yoktur ²⁸.

Gerek 1958 New York sözleşmesine iltihakımız, gerekse onu ikmal ve itmam eden 1961 Cenevre Sözleşmesini tasdik eylemekliğimiz şüphesiz yerinde olacaktır ²⁹.

Prof. Dr. Rabi KORAL

28) Bkz. *Rabi Koral*, (5) no.lu dip notunda zikri geçen etüd, s. 140.

29) New York ve Cenevre Sözleşmelerine iltihak veya bu sözleşmeleri tasdik eden devletleri gösteren son cetveli sunuyoruz :

1958 New York Sözleşmesi : Avusturya, Bulgaristan, Bielorussia, Kamboçya, Merkezî Afrika Cumhuriyeti, Seylon, Çekoslovakya, Ekvator, Federal Almanya Cumhuriyeti, Finlandiya, Fransa, Yunanistan, Macaristan, Hindistan, İsrail, Japonya, Madagaskar, Morocco, Hollanda, Nijerya, Norveç, Polonya, Romanya, Suriye, Tayland, Ukrayna, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği, Birleşik Arap Cumhuriyeti, Birleşik Tanzanya Cumhuriyeti.

1961 Cenevre Sözleşmesi : Avusturya, Federal Almanya Cumhuriyeti, Bulgaristan, Bielorussia, Çekoslovakya, Macaristan, Polonya, Romanya, Ukrayna, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği, Yugoslavya.